

Kancelária verejného ochrancu práv

Správa verejnej ochrankyne práv

**Vplyv praxe testovania školskej spôsobilosti
na základné práva dieťaťa z nepodnetného prostredia
s kultúrnou, sociálnou, jazykovou bariérou, najmä
z rómskej národnostnej menšiny**

Bratislava júl 2014

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. ZISTENÉ SKUTOČNOSTI, ICH HODNOTENIE A ZÁSADNÝ ZÁVER VEREJNEJ OCHRANKYNE PRÁV.....	9
1.1. Zapisovanie detí do školy a diagnostikovanie ich školskej spôsobilosti...	9
1.2. Vyhodnotenie zistení.....	11
1.2.1 Hodnotenie vplyvu zaužívaného postupu diagnostiky školskej spôsobilosti dieťaťa na jeho základné práva.....	13
1.3. Zásadné odporúčanie na prijatie prioritných opatrení na odstránenie pokračujúcej diskriminácie detí.....	15
2. O PRIESKUME.....	17
2.1. Metodika prieskumu.....	17
2.2. Vyhodnotenie dotazníkov.....	19
2.3. Interpretácia získaných výsledkov a námety na ďalšie opatrenia.....	34
2.4. Prílohy.....	37

Prieskumná skupina Kancelárie verejného ochrancu práv:

Odborný gestor: Mgr. Oľga Bindasová

Pracovná skupina:

JUDr. Katarína Čulíková

Mgr. Katarína Drábiková

Mgr. Juraj Jando

JUDr. Soňa Ráčeková

Zoznam skratiek použitých v texte:

CPPPaP - centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

CŠPP - centrum špeciálno-pedagogického poradenstva

DiagSZP - dotazník zameraný na diagnostiku v centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

EvuPP - evidencia údajov o klientoch a činnosti CPPPaP

KVOP – Kancelária verejného ochrancu práv

VOP – verejný ochranca práv

MŠ – materská škola

MŠVVaŠ - Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

Správa - Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

ŠZŠ – špeciálna základná škola

SZP - sociálne znevýhodnené prostredie

Školský zákon – zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

VÚDPaP - Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

ZŠ – základná škola

ZŠ so ŠT – základná škola so špeciálnou triedou

Úvod

Verejná ochrankyňa práv uskutočnila po prvýkrát od vzniku verejného ochrancu práv (rok 2001) systematický prieskum uplatňovania práva na vzdelanie detí rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. O výsledkoch je k dispozícii Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiacov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami z júla 2013.

Pre zistené závažné porušovanie základného práva veľkého počtu detí na prístup k vzdelávaniu a vzdelávanie bola správa súčasťou Mimoriadnej správy predloženej Národnej rade Slovenskej republiky spolu s návrhom opatrení v auguste 2013.

Pre mimoriadnu závažnosť zisteného porušovania základného práva detí a pre dlhodobé nepriaznivé dopady takéhoto porušovania základného práva na celú spoločnosť, je aj v roku 2014 základné právo na vzdelanie detí prioritnou témou prieskumov Kancelárie verejného ochrancu práv.

Verejná ochrankyňa práv sa v **pokračujúcom prieskume zamerala na zistenie, aký vplyv na uplatňovanie základného práva na vzdelávanie detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, nepodnetného prostredia, detí s kultúrnou a jazykovou, sociálnou bariérou, najmä z rómskej národnostnej menšiny, má súčasná prax v diagnostike detí** (testy školskej spôsobilosti zamerané na zisťovanie schopností žiakov, ktoré sú podkladom pre rozhodnutie o zaradení dieťaťa do vzdelávacej vetvy) **vo väzbe na zaradovanie detí do školského vzdelávania, preradovanie žiakov v priebehu vzdelávania, teda na ich prístup k vzdelávaniu.**

Prieskum bol zameraný na aktuálnu prax. Zisťovali sme, ako prebiehala v roku 2013 a v roku 2014 diagnostika detí, ako sa vykonávajú testy školskej spôsobilosti dieťaťa, aj pripravenosť na prácu s deťmi v ich materinskom jazyku. Overovali sme, **či existujúca prax vylučuje priamu aj nepriamu diskrimináciu maloletých detí.** Čiastočne bolo predmetom nášho záujmu aj zisťovanie postupu pri získavaní informovaného súhlasu zástupcov dieťaťa, najčastejšie jeho rodičov.

Z Mimoriadnej správy verejnej ochrankyne práv, ktorá bola predložená Národnej rade Slovenskej republiky v auguste 2013, vyplynula potreba tohtoročného pokračujúceho prieskumu, pretože, citujem zo správy: „...**potvrďuje podozrenie, že zaradenie žiaka do kategórie žiakov do špeciálnej triedy alebo v špeciálnej škole nemenne predurčuje osud žiaka a obsah vzdelania, ktoré môže získať.**“

V takto organizovanom výchovno-vzdelávacom systéme **sú žiaci rómskeho pôvodu zastúpení v kategórii žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v rozsahu, ktorý mnohonásobne prekračuje pomer rómskej populácie k ostatným občanom Slovenskej republiky. Ukazuje sa, že takto vzdelávaní**

Rómovia nemajú prakticky žiadnu možnosť pokračovať vo vzdelávaní na vyšších stupňoch škôl a získať napríklad úplné stredné odborné vzdelanie alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie.

Uvedené má zásadný dopad na neskoršie možnosti Rómov uplatniť sa na trhu práce, na ich ekonomickú a sociálnu situáciu, a tiež na neskoršiu situáciu ich rodín a detí. Zistené vysoké zastúpenie žiakov rómskeho pôvodu v špeciálnych školách a špeciálnych triedach bolo vyhodnotené ako alarmujúce.“

V nadväznosti na zistenú kritickú situáciu v tejto oblasti správa obsahovala aj odporúčanie Národnej rade Slovenskej republiky, aby boli vytvorené podmienky prístupu ku všetkým stupňom vzdelania aj pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorí sú vzdelávaní v špeciálnych školách a špeciálnych triedach.

V správe sú aj zistenia o realite preradovania žiakov v rámci školského vzdelávania.

Vychádzajúc z Dohovoru o právach dieťaťa sú školy a školské zariadenia **povinné priebežne monitorovať správanie sa detí a jeho zmeny.** Slovenský právny poriadok neupravuje frekvenciu rediagnostických vyšetrení detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Prieskum pracovníkov KVOP z roku 2013 v sledovaných základných školách podľa vyjadrení jednotlivých riaditeľov potvrdil, že poradenské zariadenia vykonávajú rediagnostiku „podľa individuálnych potrieb žiakov“, ak o to požiada riaditeľ školy alebo zástupca dieťaťa, najčastejšie rodič.

V niektorých školách sa tak deje v pravidelných ročných intervaloch (napr. Základná škola Herľany, Základná škola s materskou školou Hermanovce, Špeciálna základná škola Košice), v niektorých školách v dvoj - trojročných intervaloch (Špeciálna základná škola Ostrovany) alebo až na konci prvého stupňa základného vzdelávania (Základná škola s materskou školou Krivany, Špeciálna základná škola Klenovec).

V súvislosti s uskutočňovaním rediagnostiky sa verejná ochrankyňa práv v rámci uskutočneného prieskumu zaujímala najmä o to, **či v školskom roku 2012/2013 došlo v niektorej zo sledovaných škôl k preklasifikovaniu žiaka z prvého ročníka z kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do kategórie bežných žiakov** a jeho následnému preradeniu do školy alebo do triedy pre deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb.

V správe sa konštatuje, že **pri sledovaní výsledkov uskutočňovanej rediagnostiky pracovníci Kancelárie VOP nezískali v žiadnej zo sledovaných škôl**

informáciu o tom, že by jej následkom bolo, čo i len v jednom prípade, preklasifikovanie žiaka a jeho následné preradenie do školy alebo do triedy pre deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, aj keď niektorí riaditelia škôl konštatovali, že v minulosti sa sporadicky vyskytli takéto prípady.

V príprave pokračujúceho prieskumu sme uskutočnili spoločné stretnutie pracovnej skupiny s kompetentnými zamestnancami MŠVVaŠ s cieľom prediskutovať problematiku aplikácie materiálu MŠVVaŠ *„Podmienky na výchovu a vzdelávanie detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v Slovenskej republike“*, ktorý vypracovala sekcia regionálneho školstva – oddelenie škôl s vyučovacím jazykom národnostných menšín a vzdelávania rómskych komunít v marci 2012.

Na základe zistených poznatkov a informácií sme iniciovali pracovné stretnutie s kompetentnou zástupkyňou riaditeľa VÚDPaP a gestorkou výskumných úloh, ktorá informovala o vypracovaní, štandardizácii a finalizovaní testov školskej pripravenosti a problémoch vzdelávania detí rómskej národnostnej menšiny (jazyk, sociálne zručnosti, predškolská príprava).

V ďalšom kroku sme požiadali riaditeľov vybraných základných škôl so špeciálnymi triedami, riaditeľov špeciálnych základných škôl, riaditeľov vybraných centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie o vyplnenie dotazníkov, ktorých jednotlivé položky boli zamerané na skúmanú problematiku.

Dôležitým východiskom pre prieskum verejnej ochrankyne práv bol rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu z 13. novembra 2007: Vec D.H. a ostatní proti Českej republike (sťažnosť č. 57325/00).

Konanie bolo otvorené sťažnosťou (č. 57325/00) smerujúcou proti Českej republike, ktorú dňa 18. marca 2000 podalo na súd na základe článku 34 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd („Dohovor“) osemnásť českých občanov.

Sťažovatelia predovšetkým tvrdili, že boli vystavení diskriminácii pri výkone svojho práva na vzdelanie z dôvodu rasy a etnického pôvodu, pretože s nimi bolo bez najmenšieho objektívneho a rozumného zdôvodnenia zaobchádzané menej priaznivo ako s inými deťmi nachádzajúcimi sa v porovnateľnej situácii. V tejto súvislosti sa odvolávajú na článok 14 Dohovoru v spojení s článkom 2 Protokolu č. 1, ktoré znejú:

Článok 14 Dohovoru

„Uplatňovanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom musí byť zaistené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.“

Článok 2 Protokolu č. 1

„Nikomú nesmie byť odopreté právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií v oblasti výchovy a vzdelávania, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabezpečovať túto výchovu a vzdelanie v súlade s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.“

Zo skutkových okolností prejednávaného prípadu vyplynulo, že proces prijímania rómskych detí do škôl nebol doplnený o záruky, ktoré by zabezpečili, že štát pri uplatnení svojej diskrečnej právomoci v oblasti vzdelávania prihliadne k zvláštnym potrebám týchto detí, vyplývajúcich z ich znevýhodneného postavenia.

Výsledkom tohto procesu navyše bolo, že sťažovatelia boli zaradení do škôl pre deti s mentálnym postihnutím, učebné osnovy ktorých boli na nižšej úrovni ako na bežných školách, a kde boli sťažovatelia izolovaní od žiakov z väčšinovej populácie. V dôsledku toho nadobudli vzdelanie, ktoré ešte zhoršilo ich ťažkosti a ohrozilo ďalší osobný rozvoj, namiesto aby im pomohlo riešiť ich skutočné problémy, začleniť sa do bežných škôl a rozvinúť schopnosti, ktoré by im zlepšili život medzi väčšinovým obyvateľstvom.

Vláda sama nepriamo priznala, že pracovné príležitosti žiakov, ktorí navštevovali špeciálne školy, sú obmedzenejšie. Z týchto dôvodov súd rozhodol, že v prejednávanom prípade došlo u každého zo sťažovateľov k porušeniu článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 2 Protokolu č. 1.

Je v našom záujme, aby sme uskutočnili všetky potrebné kroky k tomu, aby v oblasti vzdelávania v Slovenskej republike k podobnej diskriminácii nedochádzalo. Motívom pre takéto konanie by nemala byť iba snaha predísť takémuto súdnemu sporu proti Slovenskej republike, ale najmä vôľa zlepšovať pomery v našej spoločnosti.

1. ZISTENÉ SKUTOČNOSTI, ICH HODNOTENIE A ZÁSADNÝ ZÁVER VEREJNEJ OCHRANKYNE PRÁV

1.1. Zapisovanie detí do školy a diagnostikovanie ich školskej spôsobilosti

Zapisovanie dieťaťa do školy

Podľa údajov poskytnutých oslovenými školami v školskom roku 2012/2013 a 2013/2014 zapísali **do základnej školy** 439 žiakov, z nich 286 zo sociálne znevýhodneného prostredia a 270 bolo príslušníkmi rómskej národnostnej menšiny.

Do špeciálnych základných škôl bolo v tom istom období zapísaných spolu 47 žiakov, z nich zo sociálne znevýhodneného prostredia pochádzalo 36 žiakov a 35 bolo príslušníkmi rómskej národnostnej menšiny.

Do nultého ročníka základnej školy zapísali na dvoch základných školách 73 detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, všetky rómske.

Do špeciálnych tried boli zaradené 3 deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, z nich dve rómske.

Do prípravných ročníkov dvoch špeciálnych základných škôl bolo zapísaných 15 detí, všetky z rómskej národnostnej menšiny.

Preradenie žiaka zo špeciálnej do základnej školy

V piatich školách za posledných päť rokov iniciovali a uskutočnili preradenie 16-tich detí, z ktorých bolo 10 zo sociálne znevýhodneného prostredia a 12 z rómskej národnostnej menšiny. Jeden riaditeľ uviedol, že škola iniciovala preradenie dvoch detí, ale rodičia s ich preradením nesúhlasili. Dôvody nesúhlasu bližšie neuviedol.

Diagnostika a jej dôsledok - zaradovanie dieťaťa do školského vzdelávania

Podľa údajov zo škôl sú deti v nultom ročníku diagnostikované a podľa výsledkov diagnostiky sa v špeciálnej základnej škole otvorí alebo neotvorí prvý ročník.

Dieťa je zapísané do prvého ročníka špeciálnej školy, do špeciálnej triedy po vyšetrení jeho schopností a školskej zrelosti. Podľa vyjadrenia respondenta, do špeciálnej základnej školy prichádzajú až po vyšetrení v CPPPaP so záverom potvrdzujúcim **mentálnu retardáciu**.

Z údajov od diagnostických pracovníkov, ktoré sa podieľajú na diagnostike detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, vyplýva, že diagnostiku dieťaťa najčastejšie vykonávajú na základe žiadostí od materských škôl, základných škôl a aj rodičov a iných subjektov.

Väčšina z nich (14) uviedla, že **vyšetrenia detí z rómskeho etnika neodlišujú od ostatných vyšetrení zameraných na zaškolovanie detí, vyšetrení**

školskej zrelosti, školskej spôsobilosti. Vyskytla sa aj odpoveď (2), že **nemajú právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske. (!)**

Zároveň poukázali na problém s nedisciplinovanosťou rodičov detí, ktorí sa nedostavujú na pozvania, na opakované pozvania, nerešpektujú termíny a neprejavujú záujem o zaškolenie dieťaťa.

Z 21 odpovedajúcich 7 uviedlo, že pri diagnostike školskej spôsobilosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, detí pochádzajúcich z rómskej národnostnej menšiny **„nie sú žiadne rozdiely alebo len okolnosťami vyšetrenia provokované rozdiely, napríklad neznalosť slovenského jazyka,“** (2) nemajú právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske, (3) používajú rovnakú batériu testov, ale pri rómskych deťoch preferujú neverbálne subtesty, **iba 2 pracoviská uviedli, že s rómskymi deťmi pracujú podľa ich individuálnych potrieb.**

Menšia časť odpovedajúcich z diagnostických pracovísk (6) **zdôraznila potrebu pracovať s týmito deťmi v teréne a uviedla, že sa snaží priblížiť tejto komunite ich návštevou v teréne, kde diagnostiku aj uskutočňujú.**

Z toho vyplýva odpoveď o mieste diagnostikovania, je to najčastejšie v priestoroch CPPPaP (18), v školskej triede(14), v materskej škole (10), v komunitnom centre (2), iba dvaja odpovedali, že vyšetrenie sa uskutočňuje v teréne v prítomnosti rodiča, upozornili na potrebu prispôbiť testové metodiky schopnostiam detí napr. tempo, jazyková bariéra a i.

Z odpovedí na otázku, **akú batériu testov a ďalšie diagnostické nástroje využívajú na vyšetrovanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia** (podrobnosti sú uvedené v 2. časti správy pri otázke č. 6, 7) **a či používajú inú batériu testov na vyšetrenie spôsobilosti u rómskych detí vyplynulo**, 12 respondentov odpovedalo, že používa rovnakú batériu testov na vyšetrenie detí z rómskej národnostnej menšiny. Niektorí uviedli, že sa snažia eliminovať verbálne subtesty, resp. že používajú pri vyšetrení tie isté princípy v inom rozsahu slovnej zásoby. Dvaja neodpovedali. Jeden respondent uviedol: „Nemáme právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske.“

Na otázku, **či v posledných piatich rokoch došlo k nejakej zmene v prístupe a v diagnostických metódach zameraných na vyšetrenie školskej spôsobilosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a na rovnakú otázku týkajúcu sa rómskych detí**, z nejasných, neurčitých odpovedí vyplýva, že **nedošlo**. Odpovede sú podrobnejšie uvedené a vyhodnotené v 2. časti správy pri otázke 8.

Rediagnostika a preradenie dieťaťa v rámci jednotlivých foriem vzdelávania

Podľa údajov zo škôl je najčastejším dôvodom rediagnostiky potreba zmeny vzdelávacej formy, nezvládanie učebných osnov, potreba individuálneho vzdelávacieho

plánu, aj zhoršenie prospechu a správania. Iniciátorom rediagnostiky je najčastejšie škola. Vyšetrenie dieťaťa prebieha väčšinou v škole, niekedy v ČŠPP, CPPPaP.

Z odpovedí diagnostických pracovísk vyplýva, že vo väčšine prípadov realizuje rediagnostiku **ten istý psychológ**, ktorý robil prvé vyšetrenie a na otázku, či sa postup odlišuje u detí z rómskej populácie uviedla väčšina respondentov (20), že okolnosti rediagnostiky sú rovnaké a dvaja respondenti uviedli, že nemajú právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske.

Z odpovedí na otázku o **rediagnostike detí z nultého ročníka**, ktorá je povinná, nemožno zistiť, či sa vykonáva, a teda či a ako sa naplňa účel § 19 ods.6 zákona 245 / 2008 Z. z. (školský zákon). Zrejme to **v praxi nikto nesleduje**.

Ak dieťa nehovorí v 5-6-tom roku svojho života štátnym jazykom a nerozumie mu, lebo pochádza z rómskej národnostnej menšiny, tlmočníkom pri vyšetrení jeho školskej spôsobilosti je niekedy rodič alebo starší súrodenec - (15) odpovedí. Desiati respondenti využijú služby asistentov. **Iba jedna psychologička z respondentov je špecialistkou a administruje testovú batériu v rómskom jazyku.**

Informovaný súhlas rodiča

Väčšina odpovedajúcich zo škôl nepochybuje o tom, že súhlas / nesúhlas rodičov so zaradením, preradením dieťaťa do základnej školy, do špeciálnej školy rodičia dávajú po tom, ako zvážia dôvody.

Diagnostické pracoviská ho nemali v otázke, vo svojich odpovediach poukazovali na neochotu rodičov spolupracovať, ich nezáujem, nedisciplinovanosť.

Podrobné informácie o priebehu a výsledkoch prieskumu sú uvedené v 2. časti správy.

1.2. Vyhodnotenie zistení

Uvádzam základné právne rámce a východiská uplatnené pri vyhodnocovaní zistených skutočností:

DOHOVOR o ochrane ľudských práv a základných slobôd:

Čl. 14 - Zákaz diskriminácie

Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom sa musí zabezpečovať bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Toto ustanovenie malo byť uplatňované v súvislosti s porušovaním konkrétneho práva výslovne zaručeného v Európskom Dohovore, ako je napríklad aj právo na vzdelanie.

DODATKOVÝ PROTOKOL č. 12

Čl.1 Užívanie všetkých práv ustanovených zákonom sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Čl.2 Nikto nesmie byť diskriminovaný žiadnym verejným orgánom z akýchkoľvek dôvodov uvedených v odseku 1.

Tieto ustanovenia znamenajú, že zákaz diskriminácie je základným ľudským právom.

DODATKOVÝ PROTOKOL č.1 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd:

Čl. 2 Právo na vzdelanie

Nikom sa nesmie odoprieť právo na vzdelanie.

Rovnosť pri výkone a ochrane ľudských práv - zákaz diskriminácie

Princíp rovnosti predpokladá, že v rovnakých situáciách sa bude s každým zaobchádzať rovnako, ale aj, že v nerovnakých situáciách sa bude zaobchádzať nerovnako. Princíp rovnosti je vyjadrený v základnom ľudskom práve - nebyť diskriminovaný a v zákaze diskriminácie – vid' Dodatokový protokol č.12.

Odlišné zaobchádzanie a zákaz diskriminácie

Pre prípustnosť odlišného zaobchádzania musia byť splnené podmienky:

- a) existencia legitímneho cieľa, ktorý štát sleduje a mieni dosiahnuť odlišným zaobchádzaním,
- b) primeranosť pomeru medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom – proporcionalita (musí predchádzať konštatovanie, že pre odlišné zaobchádzanie existuje legitímny cieľ).

Z takto nastavených pravidiel vyplýva, že **odlišné zaobchádzanie**, v prípade, ak sa ním sleduje legitímny cieľ a vykonáva sa prostriedkami primeranými cieľu, **nie je porušením základných práv a slobôd- zákazu diskriminácie.**

Prostredníctvom odlišného zaobchádzania môže byť napríklad vykonávané (dočasné) vyrovnávacie opatrenie, ktorým sa sleduje legitímny cieľ a uskutočňuje sa legálnymi a primeranými prostriedkami.

Rovnaké zaobchádzanie a zákaz diskriminácie

Rovnaké zaobchádzanie môže byť porušením práva nebyť diskriminovaný a zákazu diskriminácie.

Podľa štrasburskej judikatúry je to v prípade, ak sa rovnako zaobchádza s osobami, ktorých situácia je citeľne rozdielna oproti situácii iných osôb **a pri zaobchádzaní s nimi sa táto skutočnosť bez objektívnych a rozumných dôvodov nezohľadní. Nezaobchádza sa s nimi rozdielne, ale rovnako ako s osobami, ktoré sú s nimi v neporovnateľnej situácii.**

Príkladom diskriminácie spôsobenej rovnakým zaobchádzaním sa môže stať aj 6-ročné rómske dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia, s kultúrnou, sociálnou, často aj jazykovou bariérou, ktoré prechádza rovnakou batériou testov školskej zrelosti ako ostatné deti. Tento diskriminačný postup má závažné následky, pretože výsledky testu sa stanú základom rozhodnutia o vzdelávaní tohto dieťaťa, a tým ovplyvnia celý jeho život.

1.2.1 Hodnotenie vplyvu zaužívaného postupu diagnostiky školskej spôsobilosti dieťaťa na jeho základné práva

Aj tento prieskum potvrdil, že deti pochádzajúce z rómskej národnostnej menšiny, najmä tie, ktoré žijú v osadách, väčšinou tvoria aj skupinu detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, čo je vznešené označenie pre absolútnu chudobu.

Výsledky prieskumu potvrdili, že pri diagnostikovaní školskej spôsobilosti týchto detí sa v diagnostických pracoviskách na túto skutočnosť neprihliada, lebo ako opakovane mnohé uvádzali, „nemôžeme robiť rozdiely medzi deťmi – klientmi.“

Na vyšetrenie školskej spôsobilosti dieťaťa z rómskej národnostnej menšiny s kultúrnou, sociálnou a jazykovou bariérou väčšina pracovísk používa **rovnakú batériu testov a nástrojov** ako v prípade iných detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Z odpovedí tiež vyplýva, že pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti detí dochádza aj k situáciám, že napr. 5-ročné , 6-ročné **dieťa neovláda jazyk diagnostika, on nedisponuje testovou batériou v jazyku dieťaťa** a pri vyšetrovaní mu **tlmočí rodič alebo jeho starší súrodenec**. Táto situácia už trvá viac ako päť rokov, lebo podľa odpovedí na naše otázky sa za posledných päť rokov vo vyšetrovaní spôsobilosti dieťaťa takmer nič nezmenilo.

Prieskum potvrdil, že diagnostické pracoviská nepostupujú podľa (správneho) usmernenia Ministerstva školstva vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (príloha č.4) zo 6.8.2013, dokonca ho niektoré odmietajú aplikovať.

Konštatujem, že týmto postupom dochádza k porušeniu základného ľudského práva nebyť diskriminovaný, k porušeniu zákazu diskriminácie

a vzhľadom na to, že objektom diskriminácie sú deti, aj k porušeniu ich práva na osobitnú ochranu, k porušeniu zásady postupovať v najlepšom záujme dieťaťa¹ vo vzťahu k tým deťom rómskej národnostnej menšiny, ktoré pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia a z marginalizovanej časti rómskej komunity. K porušovaniu ich základných práv, vrátane práva na vzdelanie, dochádza vyššie popísaným spôsobom diagnostikovania na zistenie ich školskej spôsobilosti. K diskriminácii týchto detí dochádza pre neexistenciu odlišného zaobchádzania s nimi.

Je to prípad, keď štát bez objektívneho a rozumného dôvodu, nezaobchádza odlišne s osobami, ktorých situácie sú značne odlišné.

Zrejme nikomu nie je potrebné vysvetľovať, že situácia 5, 6-ročného dieťaťa zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré žije v marginalizovanej rómskej komunite (osade) a je inej národnosti než väčšinové obyvateľstvo, sa značne odlišuje od dieťaťa, ktoré je tiež zo sociálne znevýhodneného prostredia, ale nežije v marginalizovanej komunite a nie je súčasťou národnostnej menšiny.

V takomto prípade rovnaké zaobchádzanie, a teda používanie rovnakých batérií testov a nástrojov na vyšetrenie školskej spôsobilosti dieťaťa, nie je vysvetliteľné objektívnym, rozumným a právne akceptovateľným dôvodom.

Neexistencia odlišného zaobchádzania pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti rómskeho dieťaťa, ktoré pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovanej rómskej komunity, teda nezohľadnenie jeho sociálnej, kultúrnej a jazykovej bariéry v testoch školskej pripravenosti, v diagnostickej metodike, použitých metódach, má nepochybne dopad na výsledky vyšetrenia a následne na zaradenie dieťaťa do školskej vzdelávacej vetvy.

Dôsledkom býva, že dieťa je zaradené do vzdelávania mimo hlavného vzdelávacieho prúdu. Takéto zaradenie dieťaťa v Slovenskej republike pri existujúcom nastavení vzdelávacieho školského systému takmer s istotou znamená, že toto dieťa nebude môcť dosiahnuť stredoškolské úplné vzdelanie s maturitnou skúškou, ani vysokoškolské vzdelanie žiadneho stupňa, ani výučný list. Alebo ich dosiahne veľmi komplikovanou cestou, s vynaložením mimoriadneho úsilia a neporovnateľne zložitejšie ako ostatné deti.

Sonda, ktorú sme urobili týmto prieskumom o existujúcom spôsobe diagnostikovania a reidiagnostikovania detí, potvrdzuje už známe skutočnosti a jej výsledok s veľkou pravdepodobnosťou vysvetľuje, prečo máme v Slovenskej republike také vysoké percento detí z rómskej národnostnej menšiny diagnostikované ako deti

¹ Poznámka realizátora prieskumu: vid' čl. 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v spojení s čl. 2 Dodatkového protokolu k nemu č. 1, k porušeniu základného práva čl.1 ods. 1, ods. 2 Dodatkového protokolu č. 12, čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa, čl.41 ods.1 posledná veta Ústavy Slovenskej republiky

s mentálnym postihnutím (často s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia), ktoré nie je možné v populácii dosiahnuť.

Prieskum odhalil viac nedostatkov a ich analýza, aj odporúčania na ich odstránenie sú v závere 2. časti tejto správy.

Na tomto mieste uvádzam iba najzávažnejší záver prieskumu, ktorým je konštatovanie:

Súčasná prax vykonávania testov školskej spôsobilosti detí rómskej národnostnej menšiny pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia a z marginalizovanej rómskej komunity, (ich diagnostikovanie, rediagnostikovanie) diskriminuje tieto deti a spôsobuje zásah do ich práva na vzdelanie a vzdelávanie. Tento postup má nenapraviteľné následky pre ich život, aj pre našu spoločnosť.

Okrem toho, úzkostlivé a opakované odpovede testujúcich o tom, že nesmú robiť rozdiely, deliť deti (klientov) na rómske a nerómske, znie v lepšom prípade ako výhovorka. Z otázok bolo totiž zrejmé, že nešlo o delenie podľa národnosti. Išlo predovšetkým o povšimnutie si, že z celej skupiny detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, iba ich časť, okrem sociálneho znevýhodnenia, žije aj v marginalizovanej rómskej komunite, a teda ich podmienky sa podstatne odlišujú.

1.3. Zásadné odporúčanie na prijatie prioritných opatrení na odstránenie pokračujúcej diskriminácie detí

Odporúčam, aby Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky prijalo v krátkom čase, najlepšie bezodkladne, tieto prioritné opatrenia na odstránenie dlhodobo trvajúcего porušovania práv detí, ku ktorému dochádza s vedomím orgánov verejnej správy:

1) Zrušiť v špeciálnych školách variant A, do ktorého patria žiaci s ľahkým mentálnym postihnutím.²

² V Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 prijatej v januári 2012 sa v bode 6 globálneho cieľa – Zlepšiť prístup ku kvalitnému vzdelávaniu... uvádza: „Riešiť problematiku otázok výchovy a vzdelávania v špeciálnych školách a školských zariadeniach, vrátane školského poradenstva a prevencie, skvalitniť proces diagnostiky a zaraďovania detí do tohto systému (metodika diagnostických vyšetrení musí primerane zohľadňovať schopnosti detí pochádzajúcich zo SZP/ MRK), postupne eliminovať zaraďovanie detí vzdelávaných podľa variantu A do špeciálnych tried a špeciálnych škôl ZŠ a zabezpečiť ich vzdelávanie v hlavnom prúde so zvýšeným počtom asistentov učiteľa, ktorí ovládajú rómsky jazyk, vytvoriť konkrétne modely školskej inklúzie pre všetky typy znevýhodnenia detí.“

2) Zabezpečiť, aby diagnostické pracoviská mali k dispozícii a používali metodiku diagnostických vyšetrení, ktorá primerane zohľadňuje schopnosti detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia marginalizovaných rómskych komunít. Zabezpečiť, aby vo svojej praxi postupovali podľa Usmernenia **MŠVVaŠ SR z augusta 2013**.

3) Zaviesť systematické overovanie rediagnostiky v nultých ročníkoch tak, ako vyplýva aj z materiálu **Revidovaný národný akčný plán Dekády** začleňovania rómskej populácie **2005-2015** na roky 2011- 2015, v ktorom sa v prioritě Vzdelávanie - v ciele č. 2 v bode 2. 1. uvádza: „Zabezpečiť čo najväčšiu presnosť a dôsledne využívať kontrolný mechanizmus pri procese odbornej pedagogicko-psychologickej diagnostiky 5 a 6-ročných detí pred začiatkom ich povinnej školskej dochádzky a následne aj po absolvovaní ročnej prípravy.“

4) Vytvoriť štátny program špecificky zameraný na trávenie voľného času pre chudobné deti v školskom veku, zameraný na podporu ich rozvoja, financovaný zo štátnych prostriedkov.³

Ostatné, podrobnejšie opatrenia zamerané na zlepšenie zisteného stavu sú uvedené v 2. časti správy od čísla strany 35.

³ Podľa Tieňovej **správy o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike**, Zuzany Kusej³, Friedrich Ebert Stiftung, Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied 2013, str. 44: „S výnimkou aktivít občianskych združení, ktoré sú závislé na projektovom financovaní, však na Slovensku neexistujú žiadne programy špecificky zamerané na chudobné deti. Chudobné deti majú mnoho prekážok na zmysluplné trávenie voľného času.“

2. O PRIESKUME

2.1. Metodika prieskumu

V pokračujúcom prieskume sme sa pri zisťovaní prístupu k vzdelávaniu u detí rómskej národnostnej menšiny v roku 2014 zamerali na základné školy so špeciálnymi triedami a špeciálne základné školy a Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (viď Príloha 1). Vytvorili sme dva dotazníky: Dotazník ZŠ a ŠZŠ zameraný na základné školy a špeciálne základné školy a Dotazník DiagSZP zameraný na diagnostiku v centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

Cieľom prieskumu zisťovaného dotazníkom bolo vo vybraných ZŠ a ŠZŠ:

- zmapovať postup ZŠ so ŠT a ŠZŠ pri zápise detí do 1. ročníka, vrátane uplatňovaných právnych predpisov a iných noriem,
- zistiť počty detí, ktoré sa zúčastnili zápisu v roku 2013 (na šk. rok 2013/2014) a v roku 2014 (na šk. rok 2014/2015),
- overiť vykonávanie rediagnostiky a ďalších súvisiacich otázok u detí vzdelávaných v špeciálnej triede alebo špeciálnej škole,
- zistiť používanie rómskeho jazyka pri výučbe,
- zmapovať úroveň chápania zmyslu informovaného súhlasu so zaradením dieťaťa do špeciálnej triedy rodičmi detí,
- zistiť mieru výskytu umiestnenia detí zo SZP do špeciálnych tried/škôl aj napriek tomu, že nie sú mentálne retardované.

Zistenia, ktoré sme získali prostredníctvom prieskumu, sme chceli využiť ako východisko na formulovanie odporúčaní k zjednoteniu a optimalizácii nastavenia pravidiel

- garantujúcich v praxi rovné uplatňovanie základného práva na vzdelanie a prístup k vzdelaniu pre všetky deti,
- zohľadňujúcich individuálne potreby a podmienky detí,
- vylučujúcich diskrimináciu a poskytujúcich šancu na plnohodnotné vzdelanie na všetkých stupňoch pre každé dieťa bez ohľadu na jeho sociálny alebo etnický pôvod.

Na zistenie uvedeného sme použili cielene vytvorený dotazník – „Dotazník ZŠ a ŠZŠ pre riaditeľov základných škôl so špeciálnymi triedami a riaditeľov špeciálnych základných škôl, zameraný na vzdelávanie a najmä zaškolenie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a z nich aj na deti z rómskej menšiny“, ktorý pozostával z ôsmich otázok (viď Príloha 2). V niektorých položkách respondenti mali možnosť výberu odpovedí z predložených možností, v niektorých položkách mali voľne formulovať odpoveď na základe vlastných skúseností. V záverečnej otázke boli vyzvaní

na doplnenie prípadných ďalších, s problematikou súvisiacich námetov, postrehov, odporúčaní.

Prieskum sme realizovali v čase od 14. mája 2014 (odoslanie dotazníkov) do 3. júna 2014 (doručenie posledného dotazníka). Cieľovou skupinou boli riaditelia vybraných 22 škôl (ZŠ so ŠT a ŠZŠ), a to na základe cieľového výberu tak, aby boli dodržané nasledovné pravidlá:

- Boli zastúpené školy z každého regiónu: východoslovenský - 7 škôl (3 ŠZŠ, 4 ZŠ), stredoslovenský - 8 škôl (4 ŠZŠ a 4 ZŠ), západoslovenský – 7 škôl (4 ŠZŠ, 3 ZŠ), t. j. spolu 22 vybraných škôl, pričom v rámci jednotlivých regiónov bol výber nastavený tak, aby boli zastúpené všetky kraje.
- V každom kraji boli zvolené v približne rovnakom pomere špeciálne základné školy a základné školy so špeciálnymi triedami.

Pre väčšiu relevanciu výsledkov bol doplňujúcim kritériom pre výber konkrétnej školy aj údaj o počte žiakov, keďže cieľom prieskumu bolo osloviť tie školy, ktoré mali prvákov v aktuálne prebiehajúcom školskom roku (resp. v aktuálnom a budúcom). Celkovo tak bolo vybraných 11 základných škôl a 11 špeciálnych základných škôl, spolu 22 škôl. (Príloha č. 1). Prieskumu sa aktívne zúčastnilo 18 škôl, z toho 10 ŠZŠ a 8 ZŠ. Komunikácia s respondentmi prebehla elektronickou formou.

Cieľom druhej časti prieskumu bolo prostredníctvom dotazníka DiagSZP, zameraného na podmienky a spôsob realizácie diagnostiky školskej spôsobilosti detí SZP, vo vybraných CPPPaP, zistiť:

- úlohu CPPPaP pri diagnostike detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v čase nástupu do ZŠ,
- zamestnávanie odborníka – špecialistu CPPPaP, ktorý sa venuje diagnostike školskej spôsobilosti detí zo SZP,
- postup a metodiku diagnostiky školskej spôsobilosti detí zo SZP,
- podmienky rediagnostiky,
- spôsob komunikácie s deťmi zo SZP, ktoré neovládajú štátny jazyk, počas testovania.

Naším zámerom bolo zistiť a posúdiť, nakoľko sú postupy používané v praxi jednotné, objektívne, či vylučujú, resp. eliminujú možnosť, že sú do špeciálneho prúdu vzdelávania zaradené aj deti, ktoré nie sú mentálne retardované. Zaujímalo nás, či sú závery diagnostiky nezvratné, resp. či v praxi existuje i možnosť prípadnej korekcie pôvodnej diagnostiky a v prípade progresu školského výkonu dieťaťa možnosť jeho preradenia do hlavného prúdu vzdelávania.

Na zistenie uvedeného sme použili cielene vytvorený Dotazník zameraný na diagnostiku detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a detí z rómskej národnostnej

menšiny (DiagSZP) určený pre riaditeľov CPPPaP, ktorý im bol zaslaný v elektronickej forme. Pozostával zo 14-tich otázok (viď Príloha 3). Išlo prevažne o otvorené otázky, pričom v odpovediach mali respondenti vychádzať z vlastných skúseností. V záverečnej otázke dotazníka boli respondenti vyzvaní na doplnenie prípadných ďalších, s problematikou súvisiacich námetov, postrehov, odporúčaní.

Výber CPPPaP sme prispôbili výberu škôl - boli oslovené CPPPaP so sídlom v okresných mestách, v ktorých sa nachádzali vybrané školy. Nakoľko niektoré zo škôl sa nachádzali v rovnakom okrese, na doplnenie počtu boli vybraté 3 CPPPaP z iných okresov. Spolu sa prieskumu aktívne zúčastnilo 21 CPPPaP, z ktorých v termíne zaslalo vyplnený dotazník 10 a po urgenciách (niekedy aj opakovaných) 11 CPPPaP. Prieskum sme realizovali v čase od 14. mája (odoslanie dotazníkov) do 24. mája 2014 (termín vrátenia dotazníkov, 9. jún 2014 - doručenie posledného dotazníka). Adresátni prieskumu boli riaditelia vybraných CPPPaP, ktorých zoznam je súčasťou tejto správy.

2.2. Vyhodnotenie dotazníkov

Odpovede Dotazníka ZŠ a ŠZ vypracovali riaditelia (ďalej len respondent /respondenti) špeciálnych základných škôl a základných škôl.

Elektronickou poštou bolo odoslaných 22 dotazníkov, vrátilo sa vyplnených 18, z toho 8 zo ZŠ a 10 zo ŠZŠ, niektoré až po opakovaných urgenciách.

Vyhodnotenie odpovedí Dotazníka ZŠ a ŠZŠ

Odpovede na prvú položku dotazníka (*Stručne popíšte postup pri zápise detí do 1. ročníka základnej školy, vrátane uvedenia predpisov a usmernení, podľa ktorých postupujete*). Ďalej uveďte, či došlo k nejakým zmenám pri zápise detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP, respektíve rómskych detí), uskutočnenom v roku 2013 (na školský rok 2013/2014) a v roku 2014 (na školský rok 2014/2015). Popíšte, kto bol pri zápise detí prítomný (napr. psychológ CPPPaP, školský psychológ, rodič, iný pedagogický zamestnanec a pod.).

Všetkých desať odpovedí na položku 1 zo ŠZŠ sa týkalo konštatovania, že zápis škola nevykonáva. Napriek tomu traja riaditelia ŠZŠ komentovali, ako sa k nim do školy dostanú deti - žiaci.

Od minulého roku (školský rok 2012/2013) musí každé dieťa najprv dostať šancu a nastúpiť do nultého ročníka ZŠ. Až po rediagnostike v nultých ročníkoch sa ukáže, či v ŠZŠ otvoria prvý ročník. Riaditeľ ŠZŠ v Jelšave poznamenal: „Pre nás to znamenalo - zníženie počtu tried - neotvorili sme prípravné a prvé ročníky.“ Deti do ŠZŠ prichádzajú až po vyšetrení CPPPaP so záverom potvrdzujúcim mentálnu retardáciu. Potom je dieťa odporučené do starostlivosti ČŠPP.

Zápis do 1. ročníka sa realizuje podľa školského zákona, tretí oddiel § 19 a § 20, zmena v súvislosti s odkladom povinnej školskej dochádzky nadobudla platnosť 1. 1. 2013.

Zápisu na začiatku septembra, tzv. „zrýchleného“, sa v ŠZŠ obvykle zúčastňuje, okrem rodiča a dieťaťa, riaditeľ školy a výchovný poradca, uviedli vo svojich odpovediach riaditelia dvoch ŠZŠ.

Zápis do ZŠ prebieha obvykle slávnostne, v prvých mesiacoch kalendárneho roka. Na zápise sa okrem rodičov (zákonných zástupcov) dieťaťa a dieťaťa obvykle zúčastňujú: učiteľky elementaristky (5x), psychológ (4x), riaditeľ školy (2x), špeciálny pedagóg (3x), učiteľky MŠ (2x), výchovný poradca, vychovávateľ ŠKD (školský klub detí), asistent učiteľa a iný pedagogický zamestnanec (1x).

V položke č. 2 dotazníka (*Uved'te, koľko detí sa zúčastnilo zápisu v školskom roku 2013 na šk. rok 2013/2014*) uviedlo 7 ŠZŠ, že zápis sa nevykonáva. Tri školy napriek tomuto konštatovaniu uviedli, že v šk. roku 2013/2014 sa zápisu v ich škole zúčastnilo (16, 9 a 11 detí), spolu 36 detí. V ôsmich ZŠ zapojených do nášho prieskumu sa v danom školskom roku zúčastnilo zápisu 229 detí.

Na zápise v roku 2014, pre školský rok 2014/2015, sa v dvoch ŠZŠ zúčastnilo spolu 11 detí (10,1), v tretej ŠZŠ, ako uviedol riaditeľ, ešte prebieha diagnostika. Ďalšie ŠZŠ sa k tejto položke nevyjadrili. Do ZŠ je pre uvedený školský rok do 1. ročníka zapísaných spolu 210 detí.

Na otázku (*Koľko detí bolo pri zápise v roku 2013 zo SZP?*) uviedli v troch ŠZŠ - spolu 25 detí. Na ZŠ bolo detí zo SZP, podľa odpovedí ôsmich respondentov, spolu 139. Z tohto počtu bolo z rómskej národnostnej menšiny v ŠZŠ 25 detí a v základných školách 127 detí.

Na ďalšiu otázku (*Koľko z týchto detí bolo zapísaných do 1. ročníka základnej školy?*) odpovedali traja respondenti zo ŠZŠ, ani jedno. Riaditelia ZŠ uviedli, že do ich 1. ročníkov bolo zapísaných spolu 104 prvákov. Z tohto počtu detí bolo v ZŠ zapísaných spolu 64 rómskych detí.

Na otázku (*Koľko detí zo SZP bolo v r. 2013 zapísaných do 0. ročníka základnej školy?*) odpovedali traja respondenti zo ŠZŠ - dvaja napísali, že žiadne dieťa nebolo zapísané a jeden uviedol, že do ich školy bolo zapísaných spolu 9 detí. Riaditelia ZŠ konštatovali, že do 0. ročníka bolo v sledovanom období zapísaných spolu 78 žiakov do troch ZŠ, ostatné školy nezapísali žiadne deti do 0. ročníka. Z týchto zapísaných detí bolo rómskej národnosti spolu 77 detí.

Respondenti na otázku (*Koľko detí zo SZP bolo zaradených do špeciálnej triedy alebo špeciálnej školy?*) odpovedali: štyria zo ŠZŠ, že spolu to bolo 133 detí a dvaja respondenti zo ZŠ odpovedali, že spolu 3 deti. Z tohto počtu detí bolo podľa odpovedí ŠZŠ rómskych 118 a na základe odpovedí ZŠ 3 rómske deti.

Na otázku (*Koľko detí bolo zapísaných do prípravného ročníka?*) odpovedali traja respondenti zo ŠZŠ, že to bolo spolu 22 detí, z ktorých bolo rómskych detí spolu 16. Riaditelia ZŠ uviedli, že v sledovanom období nebolo do prípravného ročníka zapísané ani jedno dieťa.

Zápis 2014 (na školský rok 2014/2015). Respondenti mali doplniť, *koľko detí zo SZP bolo na zápise a koľko z týchto detí bolo rómskych.*

V ZŠ bolo na zápise spolu 147 detí zo SZP, z ktorých bolo 143 detí rómskych. Zo všetkých detí zo SZP bolo do 1. ročníka ZŠ zapísaných 89 detí, z nich bolo 68 rómskej národnosti.

Špeciálne základné školy zápisy detí nerobia. Napriek tomu sa traja respondenti vyjadrili. Jeden, že zápis ešte prebieha a dvaja, že mali celkom na zápise 11 detí zo SZP, z nich bolo 10 rómskych. Do 1. ročníka bolo zapísané 1 dieťa rómskej národnosti.

	Všetky zapísané deti		SZP		rómska národnostná menšina	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
ŠZŠ	36	11	25	11	25	10
ZŠ	229	210	139	147	127	143

Do 0. ročníka ZŠ bolo na dvoch ZŠ zapísaných 73 detí zo SZP, všetky rómske. Ostatné ZŠ nevykázali žiadne deti zo SZP zapísané do 0. ročníka.

Do špeciálnych tried ZŠ boli zaradené 3 deti zo SZP, z nich dve rómske. Do ŠZŠ bolo v sledovanom období zaradených 22 detí zo SZP, z ktorých bolo 14 rómskych.

Pre školský rok 2014/2015 bolo do prípravných ročníkov zapísaných (na dvoch ŠZŠ) spolu 15 detí, ktoré všetky pochádzajú z rómskej národnostnej menšiny.

V 3. položke dotazníka sme sa pýtali na rediagnostiku - (*akými pravidlami sa riadi, kto je jej iniciátorom, kto a kde a ako často ju realizuje*).

Respondenti zo ZŠ uviedli nasledujúce pravidlá - princípy - dôvody rediagnostického vyšetrenia dieťaťa: najčastejšie (4 odpovede) uviedli ako dôvod potrebu napríklad zmeny vzdelávacej formy, nezvládanie učebných osnov, vytvorenie

individuálneho vzdelávacieho plánu dieťaťa. Dvakrát sa vyskytol ako dôvod rediagnostiky zhoršenie správania dieťaťa. Jednorazové odpovede poukazovali na priebežné zisťovanie úrovne žiaka, ale aj pravidelné vyšetrenie dieťaťa, ako aj z dôvodu výsledkov v učení.

Iniciátorom vyšetrenia je najčastejšie škola (učiteľ, výchovný poradca). Táto odpoveď sa objavila u šiestich respondentov. Jednorazovo bol ako iniciátor rediagnostiky označený rodič (zákonný zástupca dieťaťa). Rediagnostiku v ZŠ najčastejšie realizuje ČŠPP (podľa piatich respondentov) a CPPPaP u štyroch respondentov. Miestom najčastejšej realizácie rediagnostiky je škola. Jeden respondent upozornil, že vyšetrenie vyžaduje súhlas zákonného zástupcu dieťaťa.

V ŠZŠ by sa rediagnostika mala vždy robiť po prípravnom ročníku, naši respondenti to vo svojich odpovediach potvrdili v 5-tich prípadoch. Štyria uviedli, že rediagnostiku robia podľa potreby, so spresnením v prípade regresu alebo progresu dieťaťa. Traja respondenti označili za dôvod na rediagnostiku zmenu zdravotného stavu dieťaťa, rovnaký počet respondentov vo svojej odpovedi zdôvodnil potrebu rediagnostiky po 1. a 4. ročníku, ako aj pred nástupom žiaka na strednú školu (SOU). Dve odpovede vyjadrili potrebu opätovného vyšetrenia dieťaťa pri zhoršení prospechu.

Iniciátorom v ŠZŠ býva najčastejšie (8 odpovedí) škola (učiteľ, vychovávateľ, psychológ, odborný zamestnanec), v štyroch prípadoch bol ako iniciátor označený rodič. Rediagnostiku pre ŠZŠ robia psychológovia z ČŠPP a CPPPaP (8 odpovedí), alebo špeciálny pedagóg (3 odpovede). Miestom realizácie vyšetrenia je najčastejšie škola, menej často ČŠPP a CPPPaP.

Položka č. 4 - (Koľko detí bolo na základe rediagnostiky preradených do bežnej základnej školy/triedy v období posledných 5-tich rokov, od r. 2010?)

Do ZŠ bolo za sledované obdobie preradených spolu 5 detí, všetky rómske. Jedno z nich bolo zo SZP.

Všetky tieto preradené deti navštevovali tú istú ZŠ. Jeden respondent (z inej ZŠ) uviedol, že škola iniciovala preradenie dvoch detí, ktorým však rodičia - zákonní zástupcovia detí nedali k preradeniu súhlas. V piatich ŠZŠ iniciovali a uskutočnili v sledovaných piatich rokoch preradenie 16-tich detí, z ktorých 10 bolo zo SZP a 12 rómskych.

V položke č. 5 sme položili alternatívnu otázku: *Používa sa pri výučbe vo vašej škole aj rómsky jazyk? Svoju odpoveď označte: Áno Nie*

Z dvoch ZŠ (v 0. ročníku a špeciálnych triedach) a jednej ŠZŠ odpovedali, že v ich škole sa rómsky jazyk používa. Tri školy uviedli, že u nich rómski žiaci nehovoria po rómsky,

ale po slovensky alebo po maďarsky. Rovnaký počet škôl na komunikáciu v rómskom jazyku využíva asistenta učiteľa a jedna škola má učiteľku, ktorá ovláda rómsky jazyk. Jedna škola uviedla, že nemajú rómskych žiakov.

V položke č. 6 nás zaujímala odpoveď na otázku, *či sú respondenti presvedčení o tom, že rodičia detí, ktorí dávajú informovaný súhlas so zaradením dieťaťa do špeciálnej triedy/školy, chápu tento súhlas v zmysle najlepšieho záujmu dieťaťa (napr. jeho práva na vzdelanie).*

Všetci respondenti zo ZŠ sú presvedčení, že rodič dáva svoj súhlas s plnou vážnosťou a vedomím. Podľa nich je jeho súhlas motivovaný najmä: menším objemom učiva (7 odpovedí) a výhodami, ktoré poskytuje škola (4 odpovede), v dvoch odpovediach je zahrnutá aj finančná situácia rodiny ako motív, ktorý ovplyvňuje súhlas rodiča.

Respondenti zo ŠZŠ v 6-tich prípadoch veria, že informovaný súhlas rodiča je vedome motivovaný rozhodnutím rodiča, ktorý chápe podstatu tohto rozhodnutia pre perspektívu jeho dieťaťa. Traja odpovedali operacionalisticky, že je to rozhodnutie rodiča. Ostatné odpovede sú jednorazové, napr. motívom voľby ŠZŠ je, že učitelia deťom lepšie rozumejú, učivo je ľahšie a praktickejšie. Zaujímavé je upozornenie na nepripravenosť (personálnu, materiálnu, odbornú) ZŠ na integráciu detí.

Ako odpoveď na otázku položky č. 7 dotazníka (uzavretá voľba odpovede), *či u detí so SZP dochádza k zaradeniu do ŠZŠ alebo špeciálnych tried, aj keď nie sú mentálne retardované*, označili všetci respondenti zo ZŠ (8x) i ŠZŠ (10x) písmeno c), t. j. nikdy.

Posledná položka č. 8 vyzývala respondentov na doplnenie tých okolností, ktoré v dotazníku v súvislosti s tematikou absentujú.

Traja respondenti zo ZŠ a siedmi respondenti zo ŠZŠ žiadne doplnenia nenapísali. Ostatné doplnenia sa týkali potreby predprimárneho vzdelávania detí zo SZP, vytvorenia podmienok pre integráciu, odmietania rušenia ŠZŠ, všeobecne malého záujmu o problematiku Rómov, návrhov na nový systém povinného vzdelávania do 18 rokov, podielu nezájmu rodičov na nedostatočnom vzdelaní rómskych detí, problému rómstva a hlásenia sa k rómskej národnosti i potreby zmeny pohľadu a postojov verejnosti k deťom zo SZP.

Vyhodnotenie dotazníka DiagSZP

Spolu bolo odoslaných 22, vrátených 21 vyplnených dotazníkov a 1 stručná odpoveď z CPPPaP Bratislava V.⁴

⁴ Poznámka realizátora prieskumu: na otvorené, ale aj alternatívne položky dotazníka mohli respondenti odpovedať podľa vlastného uváženia, to znamená, že pri alternatívnych možnostiach mohli vybrať aj niekoľko odpovedí, ktoré boli v zhode s ich praktickými skúsenosťami. Z tohto dôvodu súčty čísiel pri niektorých odpovediach prevyšujú celok.

Na prvú otázku (*Ako sa vaše pracovisko podieľa na diagnostike detí zo SZP pri nástupe do ZŠ?*) odpovedalo z celkového počtu 21 riaditeľiek a riaditeľov Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, že ich pracovisko sa pri diagnostike detí zo sociálne znevýhodneného prostredia podieľa na realizácii diagnostiky: 8 podľa požiadaviek materských škôl, 11 na žiadosť základných škôl a 4 na základe požiadaviek rodičov resp. zákonných zástupcov dieťaťa.

Podľa vyjadrení 14-tich respondentov sa vyšetrenia detí z rómskeho etnika neodlišujú od ostatných vyšetrení zameraných na zaškolovanie detí (vyšetrení školskej zrelosti, školskej spôsobilosti). Šiesti respondenti podčiarkli potrebu pracovať s týmito deťmi v teréne a zdôraznili nevyhnutnú spoluprácu so samosprávou (mestský úrad, obecný úrad), štátnou správou napr. úradom práce, sociálnych vecí a rodiny alebo aj pediatrom, detským domovom a mimovládnyimi organizáciami, najmä s komunitnými centrami. Dve CPPPaP (Brezno, Revúca) sa dlhodobo snažia priblížiť tejto populácii detí a ich rodičov tak, že chodia za nimi do terénu a tam uskutočňujú diagnostiku.

Dve pracoviská sa vyjadrili, že nemajú právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske.

CPPPaP v Spišskej Novej Vsi uviedlo problém, že rodičia (zákonní zástupcovia) detí oslovujú súkromné CPPPaP alebo psychologické pracoviská mimo ich región. CPPPaP Košice upozornilo na skutočnosť, že Základná škola Ľ. Podjavorinskej na Luniku IX realizuje zápis, na rozdiel od iných ZŠ, bez účasti psychológa z CPPPaP. Z kontextu odpovede nie je jasné, či to znamená, že dieťa nie je psychologicky vyšetrené vôbec alebo sa na vyšetrení podieľa iné psychologické pracovisko resp. psychológ.

Väčšina respondentov uvádza problém s nedisciplinovanosťou a nezáujmom rodičov o zaškolenie ich detí. Tento nezáujem sa prejavuje pasivitou (rodič nereaguje na opakované pozvania CPPPaP, nerešpektuje termíny pozvania, prichádza na iný termín a domáha sa vyšetrenia) i absenciou pozitívnej motivácie rodiča pre nástup dieťaťa do školy, ako aj nepochopením najlepšieho záujmu dieťaťa.

V otázke č. 2 (*Na základe akého podnetu realizujete diagnostiku školskej spôsobilosti u detí SZP?*) riaditeľky/-lia uviedli, že najčastejším podávateľom podnetu na diagnostiku dieťaťa v CPPPaP je základná škola, a to v 17-tich situáciách (z 21), v 12-tich prípadoch je podávateľom podnetu na vyšetrenie rodič (zákonný zástupca) a v 11-tich je to MŠ.

Zriedkavejšie podávajú podnet na diagnostiku školskej spôsobilosti dieťaťa lekári (pediater, neurológ), ako to respondenti uviedli v štyroch prípadoch. V troch prípadoch býva v centrách podávateľom podnetu aj úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, resp. v jednom prípade konkrétne sociálny kurátor a sociálny terénny pracovník. Jedenkrát uviedli respondenti ako iniciátora podnetu detský domov, školský úrad i depistážnu činnosť (vedomé, cielené vyhľadávanie zdrojov chorôb vo vybraných skupinách alebo v celej populácii).

Na doplňujúcu otázku (*Odlíša sa tento postup u detí z rómskeho etnika?*) tri centrá uviedli, že postupujú podľa predpisov (školský zákon, POP).

Z celkového počtu 21 respondentov 7 uviedlo, že nie sú žiadne, alebo len okolnosťami vyšetrenia provokované rozdiely (napríklad neznalosť slovenského jazyka, ktorá vedie v troch CPPPaP k zaangažovaniu asistenta, tlmočníka alebo sociálneho pracovníka do aktivít pri diagnostike dieťaťa). Dve pracoviská upozornili, že „nemáme právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske.“ Traja respondenti uviedli, že používajú rovnakú batériu testov, ale pri vyšetrení rómskych detí preferujú neverbálne subtesty. Tri centrá zdôraznili, že realizujú vyšetrenia podľa predpisov (školský zákon).

Jednotlivé pracoviská popísali aj presné metodiky, ktoré uplatňujú pri vyšetreniach rómskych detí, napríklad: Testy školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti (Mésárošová - Marušková), RR-skríning. Niekoľko respondentov upozornilo aj na zložitosť takéhoto vyšetrovania, napr. kvôli časovej náročnosti, absencii spolupráce niektorých rodičov, nerealizovaniu odporúčení odborníkov rodičmi, ako aj jazykovej bariéry. Dve pracoviská zdôraznili, že s rómskymi deťmi pracujú vždy podľa ich individuálnych potrieb. Jedno centrum podčiarklo zvýšenú toleranciu voči deťom z rómskeho etnika, vzhľadom na ich náročné, často nedostatočne podnetné rodinné prostredie. Jeden respondent uviedol, že tieto deti vyšetrujú vždy v teréne.

Na otázku č. 3 (*Pracuje vo vašom CPPPaP odborník - špecialista, ktorý sa venuje diagnostike školskej spôsobilosti detí zo SZP*) šiesti respondenti odpovedali súhlasne. Kým 12 respondentov odpovedalo, že takého špecialistu na pracovisku nemajú, traja respondenti sa vyjadrili, že de facto takéhoto špecialistu/-ov majú (na základe skúseností a dlhoročnej praxe), ale bez oficiálneho vzdelávacieho certifikátu, dokladu o uznaní takejto odbornej špecializácie.

Na druhú časť tejto otázky dotazníka (*Máte na pracovisku psychológa - špecialistu na diagnostiku detí rómskeho etnika?*) odpovedal 1 respondent áno. Riaditelia 18-tich centier odpovedali nie. Dvaja respondenti odpovedali áno i nie, že podľa empirie majú špecialistov („Všetci, ktorí s deťmi pracujú dlhšie obdobie, sa dajú nazvať špecialisti.“), ale nemajú k tomu patričný vzdelanostný certifikát. Druhý riaditeľ CPPPaP odpoveď nevyznačil a dopísal: „Diagnostiku vykonávajú poradenský psychológovia alebo klinickí psychológovia.“

Na otázku č. 4 (*Kde sa obvykle realizujú testy školskej spôsobilosti?*) odpovedalo 18 respondentov, že najčastejšie v priestoroch CPPPaP, 14-ti uviedli, že miestom diagnostikovania školskej spôsobilosti je trieda ZŠ. Dvanásť respondentov uviedli aj známe prostredia dieťaťa, z toho 10 MŠ a dvaja komunitné centrum.

Na otázku, či sa odlišuje realizácia (miesto, forma, obsah) týchto testov u rómskych detí, odpovedalo 15 respondentov nie, dvaja konštatovali, že sa obvykle vyšetrenie uskutočňuje v teréne, v prítomnosti rodiča.

Upozornili na potrebu prispôbiť testové metodiky schopnostiam detí a to najmä v pomalšom tempe, v prekonávaní jazykovej bariéry, pri ktorej je nevyhnutné tlmočenie, zabezpečením prevahy praktických úloh, častejšími prestávkami a zjednodušením pokynov.

Jeden respondent napísal, že je potrebná i zvýšená pozitívna motivácia dieťaťa, t.j. nevyhnutné je viac dieťa chváliť a odmeňovať. Jedna respondentka rozpísala detailne, že v prípade, ak dieťa nenavštevovalo predškolské zariadenie, zaostáva pri vyšetrení v grafomotorike, vo všeobecných vedomostiach i v schopnosti komunikovať v slovenskom jazyku.

Položka č. 5 (*Popíšte postup (od pozvania dieťaťa až po odovzdanie výsledkov), akým prebieha diagnostika školskej spôsobilosti detí zo SZP na vašom pracovisku*) bola zameraná na jednotlivé kroky postupu diagnostického vyšetrenia dieťaťa.

Algoritmus vedie od požiadavky, ktorú obvykle dáva škola - ZŠ (9 odpovedí) alebo MŠ (8 odpovedí). Jeden respondent uviedol ako žiadateľa pediatra a ďalší popísal nadviazanie kontaktu s dieťaťom a rodičom počas zápisu do školy.

Obvykle je rodič s dieťaťom pozvaný do CPPPaP (9 respondentov), do MŠ (4 odpovede), do ZŠ (1 odpoveď) a jeden respondent uviedol vyšetrenie na obecnom úrade.

Psychologické vyšetrenie obvykle pozostáva z rodinnej a osobnej anamnézy (12 respondentov) v CPPPaP, piati respondenti uviedli vyšetrenie v teréne. Štyria respondenti popísali i skupinové vyšetrenie v malých skupinách detí.

Psychodiagnostické vyšetrenie v CPPPaP je obvykle individuálne, dieťa ho absoluuje s rodičom alebo iným zákonným zástupcom. Nadviazanie raportu - kontaktu realizujú psychológovia napríklad prostredníctvom kresby.

Písomný súhlas s vyšetrením dieťaťa podpisuje rodič, rovnako aj súhlas so závermi diagnostiky, ako to uviedol jeden respondent.

Ďalším krokom býva spätno-väzbový rozhovor s rodičom dieťaťa, v ktorom psychológ rodičovi/-čom objasní výsledky vyšetrenia a odporučí ďalší postup vedenia dieťaťa. Jeden respondent uviedol, že rodič na záver tohto rozhovoru dostane aj metodický materiál, ako ďalej viesť dieťa.

Záverečný spätno-väzbový rozhovor, aj s odporúčaniami pre dieťa, uviedli 17-ti respondenti. Jeden respondent konkrétne uviedol, že rodičovi dáva podpísať súhlas so záverom vyšetrenia dieťaťa.

Po vyhodnotení výsledkov psychológ vypracuje správu z vyšetrenia a zasiela ju ZŠ – podľa 9-tich respondentov, pediatrovi – 3 odpovede, domov rodičom - traja respondenti. Jeden respondent uviedol, že zašle správu, ale neuviedol adresáta tejto správy, rovnako jeden respondent napísal, že v odôvodnených prípadoch (bez spresnenia) zasiela správu školskému úradu.

Zaujímalo nás, *nakol'ko je tento postup iný u detí z rómskej populácie*. Väčšina, t.j. 18 respondentov, odpovedala, že postup vyšetrenia detí z rómskej národnostnej menšiny sa nelíši od nimi uvedeného postupu. Jedna respondentka uviedla – „nemáme právo deliť deti na rómske a nerómske.“

Poznámka: Zaujímavú odpoveď napísala respondentka zo Sabinova: „V prípade, že rodičia nespolupracujú – odmietajú, ignorujú psychologické vyšetrenie, dieťa nastupuje do 1. roč. ZŠ, kde je v priebehu roka sledované na pôde školy.“

Na otázku č. 6 (*Používate na diagnostiku školskej spôsobilosti detí zo SZP vždy rovnakú batériu testov? Ak áno, napíšte konkrétne akú*) odpovedali siedmi respondenti, že najčastejšie používanou diagnostickou metodikou sú: Ravenove farebné progresívne matice. Kondášova obrázkovo-slovníková skúška (T-8) je aplikovaná v 6-tich CPPPaP, rovnako kvantitatívne bol zastúpený Jiráskov orientačný test školskej zrelosti (T-33).

Poznámka: V zátvorkách uvádzame označenie testov - kódy, tak ako ich používa distribútor a predajca psychodiagnostických nástrojov Psychodiagnostika a.s.

K ďalším diagnostickým nástrojom, ktoré využívajú na vyšetrenie detí zo SZP psychologické centrá, patria: Edfeldov reverzný test (5x), Bender Gestalt test (T-92 4x), Kresebný test školskej spôsobilosti - KTS (4x), Test školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti, Kollárikova orientačná skúška pripravenosti na školu (4x).

Traja psychológovia uviedli, že závery vyšetrenia dieťaťa vytvárajú cez anamnestické údaje a jeho individuálny potenciál, na základe ktorých sa snažia individuálne pristupovať k dieťaťu a vyberať preňho adekvátne diagnostické metódy.

V troch prípadoch v CPPPaP používajú pri vyšetrení Test školskej spôsobilosti (3x) a Kresbu postavy (3x), uvádzame ich samostatne, aj keď je možné, že nie je uvedené úplné znenie (napr. Kernov test školskej spôsobilosti i d.) názvu testu, ani jeho číselný kód.

Dvaja respondenti popísali používanie Göppingenovho testu školskej zrelosti, ďalej uviedli, že nepoužívajú rovnakú batériu testov pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti (2x).

Dvaja riaditelia popísali, že v CPPPaP využívajú SOCAG – semiprojektívnu metodiku zameranú na sociálne správanie (Dočkal, 1998), ďalší používajú Matějčekov test obkresľovania (2x), Kernov test školskej spôsobilosti (2x). Dvaja respondenti sa pri diagnostike odvolali na Usmernenie Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky zo 6. 8. 2013 (Príloha č. 4). Dvaja používajú metodiku Sluchová diskriminácia a PDW - Pražský detský Wechsler.

Jednorazovo sa podľa respondentov používajú: RR screening, Dynamický test latentných učebných schopností 6-8-ročných detí DETLUS (T-269), rovnakú frekvenciu použitia mal Matějčekov Test obkresľovania geometrických tvarov (T-32), MVS - Informačné posúdenie mentálneho vývoja 5-ročných detí, Časovo-priestorová orientácia, Matějčekova Zkouška znalostí předškolních dětí. Jedenkrát bola uvedená metodika VM, ktorej skratku sa nám nepodarilo dešifrovať.

Jedna respondentka uviedla v rámci vyšetrenia komunikáciu s učiteľkou MŠ, komunikáciu s rodičom a komunikáciu s dieťaťom ako významný zdroj informácií, potrebný pre individuálne posúdenie úrovne vývoja dieťaťa.

Rovnako bolo jedenkrát uvedené pozorovanie dieťaťa s dôrazom na motoriku, pozornosť a komunikáciu, ale aj emocionálnosť, sociabilitu, osobnostnú orientáciu i pracovnú motiváciu ako dôležité faktory pri vyšetrení dieťaťa.

V druhej časti položky č. 6 zameranej na zisťovanie používania diagnostických nástrojov na overenie školskej pripravenosti dieťaťa sme sa pýtali: (*Používate inú batériu testov na vyšetrenie školskej spôsobilosti u rómskych detí? Ak áno napíšte, aké konkrétne testy používate*), dvanásť respondentov odpovedalo, že používa rovnakú testovú batériu na vyšetrenie detí z rómskej národnostnej menšiny. Niektorí poznamenali, že sa snažia eliminovať verbálne subtesty resp., že používajú pri vyšetrení tie isté princípy v inom rozsahu slovnej zásoby. Dvaja respondenti na túto otázku neodpovedali. Jeden respondent uviedol - „nemáme právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske.“

Ostatní respondenti napísali, že najčastejšie používajú: RR screening (najmä subtesty následnosti a praxiu, 3x), Kresbu postavy (2x), Bender Gestalt test (2x), Obrázkovo slovníkovú skúšku (2x). Jednorazové používanie uviedli pri Teste školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti, Ravenových farebných progresívnych maticiach, Edfeldovom reverznom teste, Stanford-Binetovej inteligenčnej škále IV. revízie, Jiráskovom teste školskej zrelosti, Kollárikovej orientačnej skúške pripravenosti na školu.

Jeden respondent uviedol, že používajú aj otázky z bežného praktického života a názorné úlohy.

Jedenkrát bolo uvedené, že pri vyšetrení dieťaťa, ktorého materinský jazyk je rómsky a dieťa nerozumie slovenčine, ako tlmočník pôsobí rómsky asistent alebo rodič.

V položke č. 7 sme žiadali (*Ak nepoužívate rovnakú batériu testov, ale rôzne individuálne diagnostické metódy, napíšte tie, ktoré používate najčastejšie*), aby respondenti napísali samostatne používané diagnostické nástroje.

Tie CPPPaP (spolu 10), ktoré diagnostické metódy neuviedli v odpovediach na položku č. 6, napísali, že preferenčne používajú Matějčekov test obkresľovania tvarov

(4x), Orientačný test školskej zrelosti (Kern-Jirásek, 4x), Kondášovu obrázkovo-slovníkovú skúšku v troch prípadoch.

Dve odpovede sa týkali používania Kollárikovej orientačnej skúšky pripravenosti na školu, rovnako Ravenových farebných progresívnych matíc, Göppingenovho Testu školskej zrelosti (2x), Testu školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti (Marušková, Mésárošová - 2x) a Edfeldovho reverzného testu (2x). Dve respondentky popísali využitie rozhovoru (resp. otázok) z bežného praktického života, ako doplnkového diagnostického nástroja pri vyšetrovaní detí.

Tri pracoviská odpovedali nekonkrétne, odvolávajú sa na Usmernenie MŠVVŠ SR zo 6. 8. 2013, jedna respondentka aj so strohou, konkrétnej odpovedi sa vyhýbajúcou poznámkou – „testové batérie, ktoré by poradenský psychológovia mali používať.“

Zaujímavou sa javí, aj v korelácii na uvedené tri pracoviská, poznámka respondentky, ktorá napísala: „Kaufmanovu batériu (ktorú Usmernenie MŠVVaŠ zo 6. 8. 2013 uvádza a odporúča - vysvetlivka spracovateľky textu) nepoužívame - nie je validizovaná na slov. populáciu, ale na afro... v USA.“

Položka č. 8, v ktorej sme sa pýtali na zmeny (*Došlo na vašom pracovisku v posledných piatich rokoch (od roku 2010) k nejakým zmenám v prístupe a diagnostických metódach zameraných na vyšetrenie školskej spôsobilosti detí zo SZP?*), deväť respondentov uviedlo, že za posledných 5 rokov nedošlo pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti k zmenám. Šiesti riaditelia CPPPaP poukázali na Usmernenie MŠVVŠ SR zo 6. 8. 2013, ako aj na návrh vhodného používania niektorých subtestov pri posudzovaní školských schopností detí zo SZP, ako na sporné. Od školského roku 2013/2014 sa na pracoviskách CPPPaP začali evidovať deti zo SZP. Niektorí považujú aj túto zmenu za nedostatočnú a v praxi ťažko realizovateľnú.

Tri centrá uviedli, že zmena za posledných 5 rokov nastala, jedna odpoveď je bez akejkoľvek konkretizácie, ďalšia popisuje rozšírenie batérie testov a metodík a tretia uvádza túto všeobecnú odpoveď: „Zmeny sa realizujú v zmysle meniacej sa školskej legislatívy a postupy diagnostiky sú v súlade s aktuálnymi poznatkami psychologických vied a stavu praxe.“

Podľa týchto odpovedí môžeme konštatovať, že došlo k administratívnym zmenám pri diagnostike školskej spôsobilosti detí zo SZP. Psychologické pracoviská upozornili na zhoršenie predškolskej prípravy detí, ktorá ovplyvňuje nielen ich schopnosti, ale aj socializáciu a zväčšuje priepasť medzi majoritnou a minoritnou populáciou detí.

Na otázku, či nastali zmeny u rómskej populácie detí (*Došlo za posledných 5 rokov pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti k zmenám u detí z rómskej populácie?*), 10 respondentov odpovedalo nie, niektorí bez doplnenia, iní s uvedením, že pribúda detí zo

SZP, aj rómskych, ktoré sú bez predškolskej prípravy, čím sa prehľbujú rozdiely v pripravenosti a spôsobilosti na školu medzi deťmi z rómskej národnostnej menšiny a populáciou ostatných detí žijúcich na území SR. Obsahom týchto rozdielov nie je len zdravotná, ale i sociálna a rečová nerovnosť.

Dve pracoviská odpovedali áno, avšak bez vysvetlenia, konkretizácie, v čom podľa nich nastali zmeny. Dve pracoviská uviedli, že „nemáme právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske“. Dve CPPPaP odpovedali, že sa posledné roky (2 a viac) intenzívnejšie venujú rómskym deťom. Pracujú s nimi systematicky, skupinovo sa u predškolákov snažia rozvíjať ich kognitívne schopnosti. Viac pracujú v teréne a spolupracujú aj s rómskymi asistentmi. Uvádzajú aj rozšírenie batérie testov a metodík.

Dvojica pracovísk zdôraznila individuálny prístup k rómskym deťom. Jedno pracovisko vyjadrilo presvedčenie, že jeho prístupy sú overené a validné (Vysvetlivka: Validita je schopnosť výskumného nástroja zisťovať to, čo bolo zamýšľané zisťovať), preto nie je potrebná zmena.

Na otázku č. 9 (*Komu adresujete výsledky diagnostiky školskej spôsobilosti detí zo SZP: (vyznačte)*) väčšina respondentov odpovedala, že hlavným adresátom záverov a správ z vyšetrení dieťaťa sú základná škola (21 odpovedí) a materská škola (14 odpovedí), 17 respondentov označilo za adresáta záverov psychologického vyšetrenia rodičov alebo zákonných zástupcov dieťaťa. Jedna respondentka uviedla, že „všetko závisí od dohody s rodičom v informovanom súhlase.“ Ako menej frekventovaný prijímateľ správ z vyšetrení dieťaťa bol označený: pediater (3x), neurológ a Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva (ďalej len ČŠPP - 2x). Jednorazovo smeruje podľa našich respondentov správa k logopédovi, sociálnemu kurátorovi a lekárovi (bez bližšej konkretizácie).

Na doplňujúcu otázku položky 9 (*Odlíšuje sa adresát výsledkov diagnostiky školskej spôsobilosti u detí z rómskej minority?*) odpovedalo 19 respondentov nášho prieskumu - nie. Dvaja akcentovali svoju odpoveď poznámkou, že počas vyšetrenia sa národnosť dieťaťa nezisťuje. Hlavným adresátom výsledkov psychologického vyšetrenia dieťaťa je vždy žiadateľ.

Na položku dotazníka č. 10, v ktorej sme sa zaujímali o to, kto je realizátorom rediagnostiky (*V prípade, že škola, rodič, zákonný zástupca dieťaťa požiada vaše pracovisko o jeho rediagnostiku (napríklad po ukončení nultého ročníka, 1. ročníka ŠZŠ a pod.), kto obvykle realizuje túto rediagnostiku?*), respondenti odpovedali, že obvyklým realizátorom rediagnostiky psychologického vyšetrenia je najčastejšie: v 14-tich (z 21) prípadov iný psychológ (s poznámkou, že často záleží na okolnostiach - kto má výjazd; aké je personálne obsadenie pracoviska; kto je aktuálne prítomný a pod.).

V 13-tich opísaných situáciách realizuje rediagnostiku ten istý psychológ, ktorý robil prvé vyšetrenie (niektorí respondenti to považujú za optimálne vzhľadom na

znalosť stavu dieťaťa, kontakt s dieťaťom a rodičmi i vytvorenú vzájomnú dôveru). Jeden respondent uviedol, že iný odborný pracovník, napríklad školský psychológ, inou možnosťou, ktorú uviedol ďalší respondent je, že odporučia dieťa na iné psychologické pracovisko. Na súvisiacu otázku (*Odlisuje sa uvedený postup u detí z rómskej populácie?*) odpovedalo 20 respondentov, že okolnosti rediagnostiky sú rovnaké. Dvaja respondenti uviedli: „Nemáme právo rozdeľovať deti na rómske a nerómske. Evidujeme dieťa ako klienta a nie príslušnosť k etniku.“

Na otázku č. 11 (*Kolko rediagnostických vyšetrení žiakov z nultého, prvého alebo prípravného ročníka ZŠ resp. ŠZŠ urobilo vaše pracovisko za posledných 5 rokov, 2010-2014?*) odpovedala väčšina, t.j. 12 respondentov, že takýto údaj vo svojej štatistike neevidujú, pretože ho nikto dosiaľ od nich nepožadoval. Deväť CPPPaP uviedlo svoje odpovede (odhady, priemery), tak ako o nich informuje Tabuľka č. 1

Tabuľka č.1. Počet rediagnostických vyšetrení realizovaných v CPPPaP v r. 2010-2014

CPPPaP	evidujú	z toho rómskych	preradení do ZŠ	z toho rómskych
Čadca	25	nie ⁵	nie	nie
Šaľa	50	12	50	12
Rimavská Sobota	88	88	87	1
Bánovce nad Bebravou	105	42	72	5
Brezno	425	400	416	392
Kežmarok	1721	1248	1691	1671
Košice okolie	240 **	nie	nie	nie
Spišská Nová Ves	265 *	nie	115 *	nie
Trebišov	515 **	nie	nie	nie
Prešov	nie ⁶	nie	nie	nie
Komárno	nie	nie	nie	nie
Revúca	nie	nie	nie	nie
Nové Zámky	nie	nie	nie	nie
Michalovce	nie	nie	nie	nie
Dunajská Streda	nie	nie	nie	nie
Liptovský Mikuláš	nie	nie	nie	nie
Malacky	nie	nie	nie	nie
Sabinov	nie	nie	nie	nie
Košice	nie	nie	nie	nie
Zvolen	nie	nie	nie	nie
Lučenec	nie	nie	nie	nie

* priemer

** odhad

⁵ Odpoveď nie znamená, že dané CPPPaP nemá evidenciu, z ktorej by bolo možné urobiť kvalifikovaný odhad skúmaného javu.

Tieto kvantitatívne ukazovatele mali spresniť pohľad na klientelu CPPPaP, vzhľadom na zvláštnosti a rozmanité číselné dáta, ktoré niektorí respondenti vo svojich odpovediach uviedli, nedošlo k spresneniu, ale ku skresleniu niektorých vyhodnotených dát.

Podľa §19 ods. 6 zákona č. 245/2008 Z. z. nultý ročník ZŠ je určený pre deti, ktoré k 1. septembru dosiahli fyzický vek šesť rokov, nedosiahli školskú spôsobilosť, pochádzajú zo SZP a vzhľadom na sociálne prostredie nie je u nich predpoklad zvládnutia vzdelávacieho programu prvého ročníka základnej školy. Rediagnostika u detí 0-ročníka je povinná.

Na položku č. 12 (*Ak dieťa prichádza na vyšetrenie školskej spôsobilosti bez absolvovania prípravného ročníka MŠ a komunikuje len po rómsky, kto a ako zabezpečuje dorozumenie - komunikáciu medzi psychológom, dieťaťom a jeho rodičmi (resp. inými zákonnými zástupcami?)*) odpovedali 15-ti respondenti, že tlmočníkom pri vyšetrení je rodič, z toho v dvoch prípadoch aj iný rodinný príslušník (napr. starší súrodenec).

Problematické môže byť, akú kvalitu a objektivitu má takýto preklad, ako upozornili niektorí respondenti. Desiati respondenti na tlmočenie využívajú služby asistentov - asistentov učiteľa, rómskych asistentov. Jedna psychologička je špecialistkou a administruje testovú batériu v rómskom jazyku. Na troch CPPPaP sa dosiaľ s problémom jazykovej bariéry nestretli. Dve pracoviská uviedli, že u nich rómske deti komunikujú v maďarskom jazyku a s tým pri vyšetrení nie je problém.

V odpovediach na položku dotazníka č. 13 (*Napíšte svoje návrhy, postrehy, skúsenosti s diagnostikou školskej spôsobilosti a rediagnostikou detí zo SZP a rómskych detí*) uviedli jedenásti respondenti, že je nevyhnutné povinné, bezplatné predprimárne vzdelávanie od štyroch rokov veku dieťaťa zo SZP. Päť respondentov preferuje 0-ročníky v ZŠ.

Rovnaký počet odpovedajúcich upozornil na potrebu komunikácie, i doterajšiu dobrú spoluprácu, s komunitnými centrami, terénnymi a komunitnými pracovníkmi, ako aj s rómskymi asistentmi i asistentmi učiteľa.

Za významný problém považujú respondenti spoluprácu s rodičmi detí zo SZP i rómskych detí, traja respondenti apelujú na urgentnú potrebu riešiť ho. Jedna respondentka odporúčala posilňovanie problémových regiónov finančne, materiálne i personálne. Ďalšia sa prikláňa k prioritizovaniu vzdelania ako najdôležitejšej potreby dieťaťa, ktorá má byť považovaná za jeho najvyšší záujem (aj napriek nezáujmu rodičov).

Dve CPPPaP sa k položke č. 13 nevyjadrili.

Podľa jednej respondentky je problémom absencia metodického vedenia pri diagnostike Výskumným ústavom detskej psychológie a psychopatológie (ďalej len VÚDPaP). Odporúčané testové metodiky sú často nepoužiteľné, dodal ďalší respondent. Iný respondent navrhol vytvoriť štandardizovanú metodiku v rómskom jazyku.

Na záver vyznanie respondentky, ktorá sa 17 rokov venuje deťom zo SZP i rómskym: „Deti sú milé, spontánne, bezprostredné, ochotné spolupracovať. Sú vďačné za záujem o ne. Niektoré prvýkrát držia farbičky v ruke, vidia rôzne obrázky a pod. Napriek rečovej bariére sú veľmi snaživé, reagujú v rámci svojich možností (veľa agramatizmov, nečistá výslovnosť, odpovede v rómskom jazyku a pod.). Dokážu sa sústrediť, sú trpezlivé. Chcú sa učiť.“

V poslednej, 14. položke, sme navrhovali - *(Doplňte skutočnosti, ktoré, podľa vás, dotazník neobsahuje, a vy ich v súvislosti s danou problematikou považujete za dôležité)*. Deväť respondentov sa možnosti doplniť vzdalo. Ostatné CPPPaP poskytli veľa kvalitných, kreatívnych návrhov na riešenie problematiky, ako aj podnetných postrehov i skúseností. Z nich sme vybrali: opakovane sa v odpovediach pertraktovala potreba rozšírenia a prístupnosti predprimárneho vzdelávania pre deti zo SZP (napríklad 0. ročníky, rozšírenie siete MŠ, skorší začiatok predprimárnej výchovy od štyroch rokov veku dieťaťa).

Jedna respondentka uviedla príbeh rómskeho dieťaťa, ktoré sa pre nepochopenie vlastných rodičov, napriek odporúčeniam odborníkov, dostalo mimo hlavný vzdelávací prúd.

Bol nastolený i problém štátnych a súkromných pedagogicko-psychologických služieb, ako aj evidencie EVUPP, ktorá zatiaľ neumožňuje diferencovane sledovať problematiku detí zo SZP.

Za veľmi cenné považujeme i kritické spätno-väzbové postrehy na správu VOP v r. 2013, o. i.:

Upozornenie na paradoxnú situáciu, v ktorej sa expert špecialista vyjadří odporúčením pre dieťa, ale konečné rozhodnutie robí riaditeľ školy, ktorý má na toto rozhodnutie kompetencie a musí rešpektovať, často aj proti najlepšiemu záujmu dieťaťa, názor rodiča.

„Ako odborník môžem len konštatovať, že nemožno diagnostikovať dieťa každý mesiac! O 1-2 mesiace sa nestanú zázraky! Podľa z. 317 o pedagogických a odborných zamestnancoch a §5 a) máme ako odborní zamestnanci ochranu pred neodborným zasahovaním; a teda aj odborné kompetencie, aby sme vedeli a dokázali posúdiť, ako často je potrebné kontrolné vyšetrenie, či rediagnostika.“

2.3. Interpretácia získaných výsledkov a námety na ďalšie opatrenia

Z celkového kvantitatívneho i kvalitatívneho stavu výsledkov prieskumu môžeme interpretovať niekoľko výstupov:

Niektorí respondenti spolupracovali na kvalitnej úrovni, poskytli jasné a zrozumiteľné, často kritické i provokujúce, veľmi cenné informácie. Ostatní respondenti vo vzťahu k realizátorovi prieskumu nevykazovali motiváciu k spolupráci. Zo strany niektorých respondentov bol zjavný odpor, nechúť, k realizácii prieskumu. Vyjadrili to priamo, pri telefonických urgenciách, kým iní nepriamo a to napríklad spôsobom odpovedania (formálne tvrdenia, odvolávanie sa na predpisy), respektíve vynechaním odpovede, ako aj inými nedôslednosťami pri spracovaní dotazníkov.

Z časti venovanej diagnostike v CPPPaP, najmä používaniu diagnostických nástrojov (testov, subtestov a pod.) sa prejavili **signály sporu medzi navrhovanými zmenami a odmietaním týchto zmien**. Inštitucionálne medzi nositeľom zmien, v tomto prípade VÚDPaPom a realizátormi týchto zmien pracoviskami – CPPPaP. Navrhované nové subtesty (podporené aj Usmernením MŠVVaŠ zo 6. 8. 2013, pozri Príloha č. 4) sú používané sporadicky a ku niektorým okrem ich nepriameho odmietania, bolo vyjadrené aj priame **odmietnutie s upozornením i na nedostatočné metodické vedenie pracovníkov CPPPaP**.

Výsledky longitudinálneho výskumu (Kundráťová, B., 2014) vedú k nádeji, že autorkine zistenia sa stanú základom pre konštrukciu nových, kultúrne relevantných testov pre rómske deti, ktoré by spravodlivo posúdili ich kognitívny potenciál. Za najprínosnejšiu autorka považuje test, ktorý stavia na princípe učenia sa zo skúsenosti (napr. SON-R). Neovládanie slovenčiny ako vyučovacieho jazyka a jazyka myslenia dieťaťa hendikepuje diagnostiku detí zo SZP. Väčšina u nás používaných diagnostických nástrojov nemá náležitú diskriminačnú silu v rámci populácie rómskych detí. Na základe výkonov v kognitívnych skúškach sa nedá validne predikovať školská úspešnosť resp. mentálne zaostávanie.

„Jednorazová a zle načasovaná diagnostika (tesne pred vstupom do školy) môže aj pri použití čo najmenej hendikepovaného testu viac ublížiť, ako pomôcť.“

Na porovnanie diagnostických usmernení, odporúčame článok B. Kundrátovej: Diagnostika detí zo sociálne znevýhodneného prostredia VÚDPaP – Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov, 2014 č. 3. s.74-85

Námety na ďalšie opatrenia

Hlavným odporúčením je zmena paradigmy. Vymaniť sa z predsudkov a starej traumy rozporuplného pohľadu väčšiny na menšinu. Potreba prijať inakosť, rozmanitosť, ako skutočnosti, ktoré našu spoločnosť obohacujú a dávajú jej bohatší rozmer.

Zamerat' sa na príklady dobrej praxe, vytváranie a podporu ostrovov pozitívnej deviácie v komunitách a pravidelne ich prezentovať vo verejnoprávnych médiách.

Výchovne viesť deti k oceňovaniu a rešpektovaniu rozmanitosti, inakosti a empatii.

V zhode so schválenou Stratégiou Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 **zvýšiť účasť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v predprimárnom vzdelávaní,** ktoré by pomáhalo deťom zo SZP, i rómskym, začleňovať sa do spoločnosti a získavať kultúrne a spoločenské vzorce správania, ktoré vedú aj k úspešnosti v škole.

Sociálnu podmienenosť školskej úspešnosti žiakov našich škôl dokumentujú (ako to uvádzajú Petrasová a Porubský, 2013) aj medzinárodné merania OECD PISA 2003, 2006, 2009. Najviac sa to prejavuje u rómskych žiakov pochádzajúcich zo segregovaných komunít, pretože miera ich sociálnej exklúzie je v našej spoločnosti najvyššia.

Vytvoriť podmienky pre **rovný prístup k vzdelávaniu pre žiakov zo SZP na všetkých úrovniach škôl.**

Významnou je i potreba vyrovnat' sa s **rečovou bariérou.** Z iných výskumov (B. Bernstein, 2000 in Petrasová, 2013) vyplynulo, že **ak škola používa iný jazykový kód ako je jazykový kód, na ktorý je dieťa zvyknuté doma, je pre takéto dieťa veľmi ťažké porozumieť tomu, čo sa v škole deje.** Preto pri prístupe k rómskym deťom je nevyhnutné rešpektovať tento rozdiel.

Dôležité je vytvárať podmienky pre **odborný servis školám** (psychológ, špeciálny pedagóg, asistent učiteľa, rómsky asistent, logopéd), priame personálne zabezpečenie, nielen externá služba. Títo odborníci pomôžu škole zvládať nové náročné úlohy, ktoré pred ne kladie potreba zmien a nových prístupov.

Z tejto skutočnosti vyplýva aj nevyhnutná **zmena prístupu** učiteľov, ďalších pedagogických pracovníkov, ale aj iných odborníkov k deťom zo SZP i deťom rómskym.

Celoživotné vzdelávanie a tréningy pre učiteľov, ich primerané materiálne a finančné ocenenie, ako aj vytvorenie praktických podmienok pre adekvátnu **psychohygienu**, ako prevenciu pred burnout syndrómom.

Rozvíjanie spolupráce rodiny, školy, komunity, tak ako sa to napríklad už darí niektorým školám (ZŠ T.J. Moussona Michalovce) v spolupráci s UNICEF-om zapojeným do projektu **Škola priateľská deťom**.

Pri spracovávaní informácií (štatistiky, UIPŠ) o žiakoch venovať pozornosť aj deťom so SZP a postupne viesť rómske deti k strate obáv, k rešpektu a uvedomeniu si **hodnôt rómstva**, aby sa bez strachu, vo vzťahu k majoritnej spoločnosti, mohli hlásiť ku svojej národnostnej menšine.

Pre potreby CPPPaP aktualizovať a zabezpečiť každoročne nákup potrebnej odbornej literatúry a psychodiagnostiky a v prípade nových diagnostických metód poskytovať aj primeranú, dostupnú, kvalitnú metodickú prípravu.

2.4. Prílohy

Príloha č. 1 Adresáti prieskumu

Školy

ZŠ

1. Základná škola Adely Ostrolúckej, Budča
2. Základná škola Čičarovce
3. Základná škola Dulovce
4. Základná škola Jasov
5. Základná škola Lovinobaňa
6. Základná škola Plavecký Štvrtok
7. Základná škola s materskou školou Pribylina
8. Základná škola s materskou školou Rakúsy
9. Základná škola s materskou školou Stráne pod Tatrami
10. Základná škola Selice
11. Základná škola Tisovec

ŠZŠ

1. Spojená škola Nové Zámky
2. Spojená škola Palárikova ul., Čadca
3. Špeciálna základná škola Bánovce nad Bebravou
4. Špeciálna základná škola Hnúšťa
5. Špeciálna základná škola Jelšava
6. Špeciálna základná škola Kráľovský Chlmec
7. Špeciálna základná škola Malý Slivník
8. Špeciálna základná škola s vyučovacím jazykom maďarským Dunajská Streda
9. Špeciálna základná škola Sokolská ul., Zvolen
10. Špeciálna základná škola Veľké Kapušany
11. Špeciálna základná škola Žehrianska, Bratislava

Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie

1. Sabinov
2. Bratislava V
3. Brezno
4. Bánovce nad Bebravou
5. Čadca
6. Dunajská Streda
7. Kežmarok
8. Komárno
9. Košice – okolie
10. Košice (II-IV)
11. Liptovský Mikuláš
12. Lučenec
13. Malacky
14. Michalovce

15. Nové Zámky
16. Prešov
17. Revúca
18. Rimavská Sobota
19. Spišská Nová Ves
20. Šaľa
21. Trebišov
22. Zvolen

Príloha č. 2

DOTAZNÍK

pre riaditeľov základných škôl so špeciálnymi triedami a riaditeľov špeciálnych základných škôl, zameraný na vzdelávanie a najmä zaškolenie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej len SZP) a z nich aj na deti z rómskej menšiny.

Prosím odpovedajte len na otázky, vzťahujúce sa na Váš typ školy.

Pokiaľ pri jednotlivých otázkach tohto dotazníka nie je uvedená iná inštrukcia, napíšte svoju odpoveď voľne.

- Stručne popíšte postup pri zápise detí do 1. ročníka základnej školy (vrátane uvedenia predpisov a usmernení, podľa ktorých postupujete). Ďalej uveďte, či došlo k nejakým zmenám pri zápise detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP, respektíve rómskych detí), uskutočnenom v roku 2013 (na šk. rok 2013/2014) a v roku 2014 (na šk. rok 2014/2015). Popíšte, kto bol pri zápise detí prítomný (napr. psychológ CPPP aP, školský psychológ, rodič, iný pedagogický zamestnanec a pod.).

- Uveďte, koľko detí sa zúčastnilo zápisu v školskom roku 2013 (na šk. rok 2013/2014) a koľko detí sa zúčastnilo zápisu v roku 2014 (na šk. rok 2014/2015)

Rok 2013 (na šk. rok 2013/2014):

- Koľko detí bolo pri zápise v roku 2013 zo SZP, koľko z toho bolo rómskych detí
- Koľko z týchto detí bolo zapísaných do 1. ročníka základnej školy, z toho bolo rómskych detí
- koľko detí zo SZP bolo v r. 2013 zapísaných do 0. ročníka základnej školy, z toho bolo rómskych detí
- koľko detí zo SZP bolo zaradených do špeciálnej triedy alebo špeciálnej školy, z toho bolo rómskych detí
- koľko detí bolo zapísaných do prípravného ročníka....., z toho bolo rómskych detí.....

Rok 2014 (na šk. rok 2014/2015):

- Koľko detí bolo pri zápise v roku 2014 zo SZP....., koľko z toho bolo rómskych detí.....
- Koľko z týchto detí bolo zapísaných do 1. ročníka základnej školy, z toho bolo rómskych detí
- koľko detí zo SZP bolo v r. 2014 zapísaných do 0. ročníka základnej školy, z toho bolo rómskych detí

- koľko detí zo SZP bolo zaradených do špeciálnej triedy alebo špeciálnej školy, z toho bolo rómskych detí
- koľko detí bolo zapísaných do prípravného ročníka....., z toho bolo rómskych detí.....
- Vykonáva sa rediagnostika u detí vzdelávaných v špeciálnej triede/škole? Ak áno, podľa akých pravidiel (ako často, u ktorých detí, kto ju iniciuje, kto ju vykonáva, kde sa vykonáva.....)?
- Koľko detí bolo na základe rediagnostiky preradených do bežnej základnej školy/triedy v období posledných 5 rokov (od roku 2010, vrátane)?.....
Koľko z toho bolo detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, koľko z toho bolo rómskych detí
- Používa sa pri výučbe vo vašej škole aj rómsky jazyk? Svoju odpoveď označte: Áno Nie
Ak áno, kto, kedy a ako ho používa?

Ak nie, uveďte, ako zabezpečujete komunikáciu s deťmi a ich rodičmi (zákonnými zástupcami), pre ktorých je tento jazyk hlavným dorozumievacím prostriedkom.

- Ste presvedčený o tom, že rodičia (zákonní zástupcovia) detí zo SZP, ktorí dávajú informovaný súhlas so zaradením dieťaťa do špeciálnej triedy/školy, chápu tento súhlas v zmysle najlepšieho záujmu dieťaťa (napríklad jeho práva na vzdelanie)?
- Čím je, podľa vašich skúseností, tento informovaný súhlas motivovaný? (napr. dostupnosť školy, ľahšia úroveň vzdelávania ...)?
- Dochádza, na základe vašich praktických skúseností, k umiestňovaniu detí, ktoré sú zo SZP, do špeciálnych tried/škôl aj napriek tomu, že deti nie sú mentálne postihnuté (retardované)?
 - často, takmer vždy
 - sporadicky (1-2 deti v triede)
 - nikdy
 - iné – dopíšte

8. Doplňte, čo podľa vás tento dotazník neobsahuje, a vy to v súvislosti s danou problematikou považujete za dôležité:

Ďakujeme Vám za spoluprácu a čas, ktorý ste venovali spracovaniu nášho dotazníka.

DOTAZNÍK DiagSZP II.

Dostali sme od verejnej ochrankyne práv poverenie na prieskum zameraný na diagnostiku školskej spôsobilosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia s dôrazom na rómske etnikum.

Zaujímajú nás podmienky a spôsob realizovania diagnostiky detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej len SZP, rómska populácia).

V súvislosti s týmto prieskumom Vás prosíme o vyplnenie nášho dotazníka.

Kde nie je k položke dotazníka daná konkrétna inštrukcia, prosím voľne dopíšte svoju odpoveď.

1. Ako sa vaše pracovisko podieľa na diagnostike detí so sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej len SZP) pri nástupe do ZŠ?

Odlišuje sa tento postup u detí z rómskeho etnika?

2. Na základe akého podnetu realizujete diagnostiku školskej spôsobilosti u detí zo SZP?

Existujú nejaké odlišnosti pri tejto diagnostike u rómskych detí?

3. Pracuje vo vašom CPPPaP odborník-špecialista, ktorý sa venuje diagnostike školskej spôsobilosti detí zo SZP ?

Označte svoju odpoveď

Áno Nie

Máte na pracovisku psychológa-špecialistu na diagnostiku detí rómskeho etnika?

Áno. Nie

4. Kde sa obvykle realizujú testy školskej spôsobilosti ? (vyznačte, alebo doplňte)

a) v priestoroch CPPPaP

b) v triede v základnej škole

c) v známom prostredí dieťaťa, napríklad:

c1) MŠ

c2) komunitné centrum

c3) domácnosť rodičov

c4) iné (doplňte)

Odlišuje sa realizácia(miesto, forma, obsah) týchto testov u rómskych detí?

5. Popíšte postup (od pozvania dieťaťa až po odovzdanie výsledkov), akým prebieha diagnostika školskej spôsobilosti detí zo SZP na vašom pracovisku.

Nakoľko je tento postup iný u detí z rómskej populácie?

**6. Používate na diagnostiku školskej spôsobilosti detí zo SZP vždy rovnakú batériu testov?
Ak áno, napíšte konkrétne akú:**

Používate inú batériu testov na vyšetrenie školskej spôsobilosti u rómskych detí?

Ak áno napíšte, aké konkrétne testy používate.

7. Ak nepoužívate rovnakú batériu testov, ale rôzne individuálne diagnostické metódy, napíšte tie, ktoré používate najčastejšie.

8. Došlo na vašom pracovisku v posledných piatich rokoch (od roku 2010) k nejakým zmenám v prístupe a diagnostických metódach zameraných na vyšetrenie školskej spôsobilosti detí zo SZP ?

Došlo za posledných 5 rokov pri vyšetrovaní školskej spôsobilosti k zmenám u detí z rómskej populácie?

9. Komu adresujete výsledky diagnostiky školskej spôsobilosti detí zo SZP: (vyznačte)

- a) základnej škole, ktorú má dieťa navštevovať
- b) rodičom resp. iným zákonným zástupcom dieťaťa
- c) okresnému úradu, odboru školstva okresnému
- d) materskej škole
- e) iné (doplňte)

Odlišuje sa adresát výsledkov diagnostiky školskej spôsobilosti u detí z rómskej minority?

10. V prípade, že škola, rodič, zákonný zástupca dieťaťa požiada vaše pracovisko o jeho rediagnostiku (napríklad po ukončení nultého ročníka, 1. ročníka ŠZŠ a pod.), kto obvykle realizuje túto rediagnostiku? (označte)

- a) psychológ, ktorý robil dieťaťu diagnostiku školskej spôsobilosti
- b) iný psychológ CPPPaP
- c) iný odborný pracovník, napr. školský psychológ pracujúci na ZŠ
- d) odporučíte dieťa na iné psychologické pracovisko.
- e) iná možnosť (doplňte).....

Odlišuje sa uvedený postup u detí z rómskej populácie?

11. Koľko rediagnostických vyšetrení žiakov z nultého, prvého alebo prípravného ročníka ZŠ resp. ŠZŠ urobilo vaše pracovisko za posledných 5 rokov(2010- 2014) ?

.....

Koľko z tohto počtu žiakov bolo rómskych?

Koľko žiakov bolo na základe týchto rediagnostických vyšetrení preradených do hlavného vzdelávacieho prúdu (bežnej základnej školy)?

Koľko z toho bolo rómskych detí?

12. Ak dieťa prichádza na vyšetrenie školskej spôsobilosti bez absolvovania prípravného ročníka MŠ a komunikuje len po rómsky, kto a ako zabezpečuje dorozumenie - komunikáciu medzi psychológom, dieťaťom a jeho rodičmi (resp. inými zákonnými zástupcami)?

13. Napíšte svoje návrhy, postrehy, skúsenosti s diagnostikou školskej spôsobilosti a rediagnostikou detí zo SZP a rómskych detí:

14. Doplníte, skutočnosti, ktoré podľa vás, dotazník neobsahuje, a vy ich v súvislosti s danou problematikou považujete za dôležité:

Ďakujeme.

Príloha č.4

Ministerstvo školstva, vedy,
výskumu a športu Slovenskej republiky
MŠVVŠ SR
Mlynský náhon 1
821 05 Bratislava 1
Slovenská republika

Obvodné úrady v Slovenskej
republike
odborné odbory školstva

Váš list číslo/zo dňa

Naše číslo
2013-12192/36264/2-914

Vybavuje/linka
Mgr. Gabarič/02 59 374 358

Bratislava
6. 8. 2013

Vec

Postup centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a pri ich zaraďovaní do základnej školy

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky si Vás dovoľuje požiadať o usmernenie riaditeľov centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej len „centier“) vo Vašej zriaďovateľskej a územnej pôsobnosti vo veci postupu centier pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a pri ich zaraďovaní do základnej školy.

Dieťaťom zo sociálne znevýhodneného prostredia sa rozumie dieťa v zmysle ustanovenia § 2 písm. p) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „školský zákon“), toto dieťa je zároveň dieťaťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami¹⁾ a výchovno-poradenskú starostlivosť, vrátane diagnostiky, mu zabezpečuje centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie²⁾.

Za sociálne znevýhodnené prostredie, ktoré znevýhodňuje dieťa vo výchovno-vzdelávacom procese a zároveň aj pri psychologickom testovaní sa považuje prostredie, ktoré charakterizujú aspoň tri z nasledovných kritérií:

1. rodina, v ktorej dieťa žije, neplní základné funkcie – socializačno-výchovnú, emocionálnu a ekonomickú,³⁾
2. chudoba a hmotná núdza rodiny dieťaťa,⁴⁾

¹⁾ § 2 písm. j) zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.

²⁾ § 132 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.

³⁾ § 28 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Telefón
02/59 37 41 11

Internet
www.minedu.sk

Bankové spojenie
7000065236/8180

IČO
00164381

3. aspoň jeden z rodičov dieťaťa je dlhodobo nezamestnaný, patrí k znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie,
4. nedostatočné vzdelanie zákonných zástupcov – aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,
5. nevyhovujúce bytové a hygienické podmienky, v ktorých dieťa vyrastá – absencia miesta na učenie, posteľ, elektrickej prípojky, pitnej vody, WC,
6. vyučovací jazyk školy je iný ako jazyk, ktorým dieťa hovorí v domácom prostredí,
7. rodina dieťaťa žije v segregovanej komunite,
8. sociálne vylúčenie komunity alebo rodiny dieťaťa z majoritnej spoločnosti.

Pod posudzovaním školských schopností dieťaťa sa rozumie používanie psychodiagnostických metód a testov v podmienkach školských, výchovných, preventívnych a poradenských zariadení na účely voľby čo najefektívnejších foriem a metód vzdelávania pre dosiahnutie čo najvyššieho stupňa vzdelania konkrétneho dieťaťa.

Základným predpokladom adekvátneho postupu pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia je výber a používanie metodologicky relevantných psychodiagnostických metódik a správna organizácia testovania s rešpektovaním jazykových a kultúrnych špecifik konkrétnych detí.

Výsledkom psychologického testovania má byť stanovenie úrovne aktuálneho výkonu – psychologický náhľad na štruktúru výkonov v kognitívnej oblasti a mimointelektových faktorov, ktoré výkony podmieňujú.

Záver psychologického testovania dieťaťa slúžia ako podklad pre výber a použitie vhodných individualizovaných výchovno-vzdelávacích postupov.

Pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia sa odporúča:

- a) zväziť načasovanie jednotlivých testovaní,
- b) zamerať sa na odhalenie silných a slabých stránok dieťaťa predškolského veku v zmysle prediktorov pre voľbu najefektívnejších foriem a metód jeho výchovy a vzdelávania, prípadne prispôbenia podmienok vzdelávania potrebám konkrétneho dieťaťa, namiesto stanovovania úrovne kognitívnych schopností (inteligentného kvocientu),
- c) dôsledne naplánovať následné evaluačné vyšetrenie s cieľom posúdiť zmeny v jednotlivých oblastiach,
- d) u detí, ktoré v domácom prostredí používajú iný jazyk ako je vyučovací jazyk školy, prihliadať na tento fakt aj v prípade, keď zvládajú bežnú komunikáciu vo vyučovacom jazyku,
- e) využívať vhodné testové materiály s ohľadom na kultúrne špecifiká prostredia, v ktorom dieťa vyrastá.

Pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia je vhodné využívať najmä nasledujúce subtesty:

⁴⁾ zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov.

- a) Fotosérie ⁵⁾ pre stanovenie úrovne verbálneho uvažovania,
- b) Analýza vzorov ⁶⁾ pre stanovenie úrovne abstraktno-vizuálneho uvažovania,
- c) Aritmetika ⁵⁾ pre stanovenie úrovne kvantitatívneho uvažovania,
- d) Pamäť na čísla, Pamäť na korálky a Pamäť na predmety ⁶⁾ pre stanovenie úrovne krátkodobej pamäte, pre potreby cieľenej diagnostiky čiastkových schopností,
- e) Pohyby rúk ⁵⁾ pre stanovenie úrovne sekvenčného spracovania informácií, diagnostike organického poškodenia mozgu, a ako prediktor školskej úspešnosti.

Pri posudzovaní školských schopností detí zo sociálne znevýhodneného prostredia nie je vhodné využívať subtesty

- a) Absurdnosti ⁶⁾ pre stanovenie úrovne verbálneho uvažovania,
- b) Matice ⁶⁾ pre stanovenie úrovne abstraktno-vizuálneho uvažovania,
- c) Zachovanie množstva tekutiny, Zachovanie počtu a Jednoduché priradovanie ⁷⁾ pre stanovenie úrovne myslenia.

Pod zaradením dieťaťa do základnej školy sa rozumie výber základnej školy, formy vzdelávania v základnej škole a triedy, v ktorej dieťa začne plniť povinnú školskú dochádzku.⁸⁾

Zistenie, že dieťa je dieťaťom zo sociálne znevýhodneného prostredia a nie je u neho predpoklad zvládnutia prvého ročníka základnej školy, je dôvod na predloženie návrhu centra riaditeľovi príslušnej základnej školy na zaradenie dieťaťa do nultého ročníka⁹⁾ základnej školy alebo na zabezpečenie jeho výchovy a vzdelávania prostredníctvom uplatnenia individuálnych podmienok¹⁰⁾.

Odklad povinnej školskej dochádzky sa deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia neodporúča.

Po absolvovaní prvého ročníka plnenia povinnej školskej dochádzky¹¹⁾ sa odporúča opätovné posúdenie školských schopností dieťaťa.

S úctou

Mgr. Zdenko Krajčír
generálny riaditeľ

⁵⁾ KAUFMAN, A. S., KAUFMAN, N. L., 1999. *Kaufmanova hodnotiaci batéria pre deti ABC: Príručka k administrácii a vyhodnoteniu*. Bratislava : Psychodiagnostika

⁶⁾ THORNDIKE, R. L., HAGEN, E. P., SATTLER, J. M., 1995. *Stanford-Binetova inteligentná škála: Príručka pre administráciu a skórovanie*. Bratislava : Psychodiagnostika

⁷⁾ WINKEMAN, W., 1999. *TEKO Piagetove testy kognitívnych operácií: Príručka*. Bratislava : Psychodiagnostika

⁸⁾ § 19 zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.

⁹⁾ § 19 ods. 6 zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁰⁾ § 107 ods. 2 zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹¹⁾ § 20 zákona č. 245/2008 Z. z. v znení neskorších predpisov.